

CHRONICA MAIORA'DA MOĞOLLARA DAİR KAYITLAR

Altay Tayfun ÖZCAN*

Özet

En önemli İngiliz tarihçilerinden birisi olan Parisli Matthew XIII. yüzyılın ortalarında Chronica Maiora adlı bir eser kaleme almıştır. Eser sadece İngiltere ve Orta Avrupa ile ilgili değil aynı zamanda Ortadoğu ve Asya gibi Avrupa dışında kalan ülkeler hakkında da pek çok bilgi verir. Chronica Maiora'nın en önemli taraflarından birisi de Moğol işgali ile ilgili kayıtlardır. Eser Moğol meselesine ilişkin 30'a yakın başlığa sahiptir. Bazı kısımlarda Parisli Matthew değerlendirmelerini ifade etmekten çekinmemesine karşın asla anlatıcı kimliğini kaybetmemiş ve St Alban arşivlerinde saklanan mektupları asıllarına uygun bir şekilde takdim etmiştir. Çalışmamızda eserin Moğol tarihi açısından önemini genel bir şekilde değerlendirdikten sonra Moğollarla ilgili kayıtlarını sunacağız.

Anahtar kelimeler: *Moğollar, Avrupa, Ortadoğu, II. Frederik, IV. Bela.*

Chronica Maiora's Records on the Mongols

Summary

Matthew Parisiensis who was the one of the most important English historian had wrote a book named Chronica Maiora in the middle of XIII. century. This book gives a lot of informations not only England and France or Germany but also outside of the Europa such as the Middle East or Asia. One of the most important part of Chronica Maiora concerned with the record about Mongol invasion. This book has nearly 30 chapter on Mongol matter. Although some of this he didn't refrain states his point of view, author never loosed his narrative character and present letters which is kept in the St. Alban's archive as is. In this study we will examine general value of this sources on Mongol History and present it's record about them.

Key Words: *Mongols, Europe, Middle East, Frederic IInd, Bela IVth.*

* Yrd.Doç.Dr., Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Ortaçağ ABD.

1236 senesinde İdil boylarında Moğol istilası başladığında, ortaya çıkan yeni tehdidin altı sene içinde Orta Avrupa'ya doğru yayılarak Almanya, Macaristan ve Balkanların bir kısmını içine alan genel bir istila hareketine dönüşeceği Avrupa'daki hiç kimse tarafından kestirilemiyordu. Oysaki Macar rahip Julian, 1237'de kaleme aldığı raporunda Moğolların İdil boylarında giriştikleri faaliyetlerinden bahsederek büyük bir tehlikenin ortaya çıktığını haber vermiş, dahası Moğolların burada kalmayarak Macaristan'a gitmek, hatta Roma ve ötesindeki Hıristiyan ülkelerine varmak niyetinde olduklarını da bildirmişti¹. Seferin başlangıcında Orta Avrupa'ya kadar gitmek gibi doğrudan bir amaçlarının olup olmadığı kesin suretle tespit edilememekle beraber Julian'ın kaydı Moğolların, Bulgar sınırlarına geldiklerinde Avrupa içlerine ilerlemeye karar verdiklerine işaret etmekteydi. İstihbarat niteliği taşıyan bu haberin, daha çok devlet meseleleri ile ilgilenen din adamları arasında gündem yarattığı dikkati çekmektedir. Mesela Julian'ın Perugia piskoposuna ilettiği rapor Papa'ya sunulmuşken², Richardus adlı bir din adamı da Papa IX. Gregory'e (1227–1241) yazdığı mektubunda Julian'ın raporundan bahsediyordu³. Papalığa gelen haberler sadece bununla sınırlı değildi. Orta Doğu'da görevli Dominiken rahip Phillipus'un mektubu bunlardan birisidir⁴. Gürcü kraliçesi Rusudan'ın (1223–1245) 1239'daki mektubu da IX. Gregory'ye Moğol tehdidini haber veriyordu⁵. Birden bire etrafında yeni tehdiye dair mektupların yoğunlaşmasının da verdiği etkiyle Papa, yeni bir Haçlı seferi ilan etti. Ancak kısa süre sonra ölümü (22 Ağustos 1241), halefi IV. Calensin'in ise birkaç hafta sonra selefinin kaderini paylaşması, ilerleyen aylarda da yeni papanın bir türlü seçilememesi, Moğollara karşı hazırlanması düşünülen seferi başlamadan sona erdirdi⁶. Bununla birlikte bu plan yürürlüğe konsaydı dahi Avrupalıların kısa zamanda Moğollara karşı durabilecek bir orduyu hazır edebilmeleri pek mümkün değildi. Nitekim Moğollar Avrupa sınırına dayandıklarında devletlerin hiçbirisi, Macarların

¹ A.T. Özcan, “Macar Papaz Julian'ın 1237 Tarihli Moğol Raporu”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXIX/S.48, Eylül 2010, s.98.

² S. Menache, “Tatars, Jews, Saracens and the Jewish-Mongol Plot of 1241”, *History*, 81/1996, s.323; D. Sinor, “Un Voyageur du Treizieme siecle: Le Dominicain Julien de Hongrie”, *Bulletin of the School of Oriental and Africal Studies*, Vol.14/No.3, 1952, s.600, 601.

³ M. Dienes, “Eastern Mission of the Hungarian Dominicans in the First Half of the Thirteenth Century”, *Isis*, Vol.27, No.2/Aug 1937, s.226.

⁴ P. Jackson, *The Mongols and the West 1221–1410*, Harlow 2005, s.59; J. Schiel, “Crossing Paths between East and West”, *Historical Social Research*, Vol.34/2, 2009, s.167

⁵ Jackson, *a.g.e.*, s.60.

⁶ Menache, *a.g.m.*, s.323.

Moğolların önünden kaçan Kıpçakları ordularına ek bir güç olarak dâhil etmeleri ile Tuna havzasında aldıkları tertibatlar hariç tutulacak olursa, böylesi bir saldırıyı göğüsleyebilecek askeri, lojistik ve ekonomik hazırlığa sahip değildi⁷.

Moğol işgali dönemine ait Latince belgelere göz atıldığında Moğol saldırılarına dair haberler kâh Silizya, kâh Bavyera, kâh Macaristan ve Balkanlar'dan geliyor, bunu yenilgi haberleri, feodal beylerin ölümlerine dair ağıtlar ile kentlerdeki yıkıma dair bilgiler izliyordu. Geniş bir coğrafyadan gelen eş zamanlı bilgiler, Moğol saldırılarının Orta Avrupa'nın direniş imkânlarının bir anda felce uğradığını gözler önüne sermektedir. Bununla birlikte Moğollar, harekâtlarının doruk noktasına ulaşmış oldukça elverişli bir konuma sahip olduklarında saldırılarını beklenmedik şekilde sonlandırarak geri çekilmeye başladılar. İdil kıyılarında kadar sürecek olan bu kararın nedeni kesin olarak aydınlatılabilmemiş değildir. Konuyu inceleyenler bunu, Plano Carpinili Johannes'in kaydının da etkisiyle, Ögedey'in ölümü ve Batı seferine katılan hanedan mensupları arasındaki rekabetleşmeye bağlamışlarsa da⁸ Moğolların Avrupa içlerinde kalmak gibi bir niyetlerinin olup olmadığı, sefere katılan hanedan mensupları arasındaki sorunların lojistik sıkıntılar üzerinde nasıl bir

⁷ Moğolların Kafkasya seferi sırasında Moğollarla karşılaşan ve ardından Rus-Kıpçak müttefikliğinin ortaya çıkmasında önemli rol oynayan Kıpçak başbuğu Köten, Moğolların batı seferinin Don ırmağı civarına yönelmesinin an meselesi olduğu bir sırada, muhtemelen 1238 senesi başlarında, memleketini terk ederek Macaristan'a kaçmıştı. 1239'da yeni memleketine varan Köten ile beraberindeki Kıpçaklar IV. Bela tarafından memnuniyetle karşılanarak Macaristan'a yerleştirildiler. Ancak hadiseler istedikleri şekilde cereyan etmeyecektir. Bu hadiseler en iyi bir şekilde Roger'in *Carmen Miserabile* adlı son derece ehemmiyetli bir kaynakta yer bulmuştur. Bk. Magistri Rogerii, "Epistola in Miserabile Carmen Super Destructione Rengi Hungarie per Tartaros Facta", *Anonymus and Master Roger*, translated and edited by J.M. Bak and M. Rady, Central European Press, Budapest-New York 2010, s.136, 138 (Latince metin), 137, 139 (İngilizce Metin). Ayrıca bk. J.R. Sweeney, "Spurred on by the Fear of Death': Refugees and Displaced Populations during the Mongol Invasion of Hungary", *Nomadic Diplomacy, Destruction and Religion from Pasific to the Adriatic*, ed. M. Gervers and W. Schleppe, Toronto 1994, s.39-41; N. Brend, *At the Gate of Christendon Jews, Muslims and Pagans in Medieval Hungary c.1000-1300*, CUP 2001, s.70, 71. W. Kozłowski ayrıca, Moğol seferi arifesinde Polonya ile Macaristan hanedanlıkları arasında kurulan evlilik ilişkisini Moğol tehdidiyle ilişkilendirmiştir. Ancak iddiası tatmin edicilikten uzaktır. Bk. W. Kozłowski, "The Marriage of Boleslaw of Piasts and Kinga of Arpads in 1239 in the Shadow of Mongol Menace", *Medieval Studies in Memory of Zoltan J. Kosztolnyik*, Ed. I. Petrovicz et al, Szeged 2010, s.79-99.

⁸ Bu konudaki teorileri, eleştirileri ile birlikte içeren şu çalışma sınırlı da olsa bir intiba vermektedir. Bk. G.S. Rogers, "An Examinaion of Historians Explanations for the Mongol Withdrawal from East Central Europe", *East European Quarterly*, XXX/1, 1996, s.3-26.

etkide bulunduğu ve geri çekilmenin bir zaruret haline gelip gelmediği gibi hususlar ayrıca tartışılmalıdır.

Moğol işgali, arkasında yıkılmış ve neredeyse tamamen boşalmış kent ve kasabalar bıraktı. Buralarda yoğun ve uzun yıllar alacak olan tamirat seferberliği başlarken⁹ bir yandan da Moğollara dair merak edilenler açığa kavuşturulmaya çalışılıyordu. Zamanına göre kültürlü bir kimse olan Plano Carpinili Johannes'in seyahate çıkmadan önceki duygularını aktardığı bir paragrafta, görevi ile ilgili hurafe kaynaklı bir endişenin izine rastlanmamasına¹⁰; meslektaşından daha keskin bir zekâ ve entelektüel kabiliyete sahip Rubruklu Willem'in Deşt-i Kıpçak'a geldiğinde değişik bir dünyaya adım attığını edebî, ancak korku hissi taşımayan ifadesine¹¹ rağmen işgalin ilk yıllarında Avrupalı entelektüellerin Moğollara dair bilgileri hurafelerin ve apokaliptik metinlerin etkisinde kalmıştır. Bu havayı en iyi bir şekilde yansıtan kaynaklardan birisi Parisli Matthew tarafından kaleme alınan *Chronica Maiora*'dır.

İngiliz asıllı bir din adamı olan Matthew, Paris'te din eğitimi almış bir kişi olarak İngiltere'nin önemli kiliselerden St. Alban'da vazife almış, bir yandan da seleflerinden devraldığı kilise tarihini düzenlemiştir. *Chronica Maiora* adını verdiği kaynak yeni bilgiler de eklenmek suretiyle yazarın öldüğü 1259'a kadar uzanır. Moğollarla ilgili verdiği bilgilerde yazar, belirli bir bölgeye odaklanmadan Moğol işgalinin Avrupa'nın genelindeki tesirlerini bir uluslar arası sorun olarak ele almıştır. Oysaki döneminin diğer bazı yazarlarının Moğol işgaline karşı bakış açısı yerel boyutta kalmıştır. Mesela Split başrahibi Thomas'ın kaleme aldığı çalışma, daha çok Dalmaçya'ya düzenlenen saldırılara odaklanmış bir görünüm arzeder¹². Bu farklılığın ortaya çıkmasında kaynaklarının daha geniş bir coğrafyanın ürünü olmasının yanında Parisli Matthew'in entelektüel birikimi ve elinde bulunan mektup ve diğer türde

⁹ Rusya'da girişilen tamirat işleriyle ilgili olarak bk. J. Fennel, *The Crisis of Medieval Russia 1200–1304*, Longman Press, London-New York 1990, s.88, 89. Avrupa'da bu iş epey geniş bir sahaya yayıldığı görülüyor. Ancak Macaristan bu konuda kuşkusuz ki en muzdarip olanı olmuştur. Herhangi bir bilimsel incelemeye tabi tutulmamış bu konuda, sadece örnek olması açısından bk. *Monumenta Hungariae Historica*, Vol. VII, Pest 1861, s.157, 162, 163, 164, 169, 171, 190, 199 vd. Ayrıca bk. Sweeney, a.g.m, s.52, 53.

¹⁰ C. Dowson, *The Mongol Mission*, New York 1955, s.3

¹¹ W.W. Rockhill, *The Journey of William of Rubruck to Eastern Parts of the World*, London 1900, s.52; Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk (1253–1255)*, ed. P. Jackson, D. Morgan, çev. Z. Kılıç, Kitap yay., İstanbul 2010, s.86.

¹² J.R. Sweeney, "Thomas of Spalato and the Mongols: A Thirteenth Century Dalmatian View of Mongol Customs", *Florilegium*, Vol.IV/1982, s.161.

Chronica Maiora'da Moğollara Dair Kayıtlar

yazışmaları bir tarihi kaynak olarak beceriklilikle değerlendirmesinin de etkisi vardır. Böylelikle Chronica Maiora, Moğollarla ilgili Avrupa'nın çeşitli yerlerinden gelen bilgilerin aktarıldığı 30'a yakın başlığa sahip bir kaynağa dönüşmüştür. Eserin farklı sayfalarına dağılmış durumdaki bu kısımlar şu şekildedir:

- I. Papa Hazretlerine Mektup
- II. Tartarların Memleketlerinden Çıkmaları ve Kuzey Bölgeleri Tarumar Etmeleri Hakkında
- III. Macaristan Kralı ve Diğer Krallıklar Tartarlar Tarafından Nasıl Yenildiler
- IV. Güce Kavuşan Tartarlar Nasıl Olup da Dağlarından Çıktılar, Doğudaki Pek Çok Ülkeyi Mahvettiler, Hatta Hıristiyanları Korkuttular
- V. Tartarlar Olarak Anılan İnsan Dışı Halkın Korkunç Yıkımı Üzerine
- VI. Braibanniae Düklerine Yollanmış Mektuplar
- VII. İmparatorun Tartarların Ortaya Çıkması ile İlgili Mektubu
- VIII. Felaketin Ortaya Çıkması
- IX. İmparatorun Oğlu Henri'nin Konrad'a Tartar ve Kumanlara Karşı Yardım için Gönderilmesi
- X. Yahudilerin Korkunç Kötülükleri Hakkında
- XI. Burdegalens Piskoposuna Korkunç Haberlerin İletildiği Mektup
- XII. Macaristan Kralı Tartarlara Karşı Yardım İstemek İçin İmparatora Nasıl Müracaat Etti
- XIII. Tartarların Doğu Ülkelerine Doğru Def Edilerek Farklı Yerlere Dağılmaları
- XIV. Tartarların Yaptıklarından Kaçan Rusya Piskoposu Petrus Tartarların İstekleri ile İlgili Söyledikleri
- XV. Korkunç Emirleri
- XVI. Tartarların Hıristiyanlara Karşı Gazabı İkinci Kez Vahşice Tatbik Etmeleri
- XVII. Tartarların İki Elçisinin Papa'ya Gelmeleri
- XVIII. Yayılmış Farklı Söylentiler
- XIX. Tartarların Kralının Din Değiştirmesiyle İlgili Kral Hazretlerine Gönderilen Elçilik Heyeti Şayiası
- XX. Tartarların Haşhaşileri Yok Etmeleri

- XXI. Macaristanlı bir Piskoposun Paris Piskoposuna Mektubu¹³
XXII. Braband ve Bologna Dükü John'a Mektup
XXIII. Macaristan'daki Azize Meryem Kilisesi'nden Mektup
XXIV. Fransisken Jordan'ın Mektubu
XXV. Tartarlarla İlgili Dominiken ve Fransisken Tarikatı Mektubu
XXVI. Cologne'dan bir Fransisken Mektubu
XXVII. Çok Korkunç Mektuplar¹⁴

Chronica Maiora Moğolların Avrupa seferinin gelişiminin ayrıntılı bir tablosunu sunmak noktasında yetersizse de genel hatlarını çizmesi açısından yeterli bir nitelik taşır. Özellikle eser, Moğol işgali karşısında Avrupalı entelektüellerin nasıl bir psikoloji içinde buldukları ile Moğollara bakış açılarını en iyi şekilde ortaya koyan bir kaynak hüviyetine sahiptir. Bunun yanında eser Moğollarla ilgili gerçekçi bilgiler de içerir. Mesela esir edilen bazı kimselerin, Moğol kültür ve askeri yaşamına ilişkin ifadelerini içeren mektuplar ziyadesiyle önemlidir. Bunlar arasında İngiliz asıllı olduğu ifade edilen ve Orta Doğu'daki yaşamı sırasında başına gelen talihsizliklerden ötürü kentinden sınır dışı edildikten sonra Moğolların eline esir düşüp onların hizmetine giren bir Haçlı askerine dair kayıt da ilgi çekicidir. En azından bu kişi Moğollar arasında yaşamış ilk Avrupalı olması açısından önemlidir. Yine Fransa Kralı IX. Louis tarafından Moğollara gönderilen Longjumeau'u Andrew'in seyahatine dair en geniş kapsamlı bilgi de Chronica Maiora'da yer alır¹⁵. Buna benzer şekilde *Additamentum*, yani ek kısmında kopyaları verilmiş mektuplardan bazılarının tek kopyası da yine Chronica Maiora'da bulunmaktadır¹⁶ ki bu husus kaynağın tarihî değer ve önemini daha da artırmaktadır.

Chronica Maiora'da Moğollarla ilgili ilk bilgiler 1237 tarihinden başlayarak 1246'ya kadar uzanmaktadır. 1237'deki ilk kayıta yazar, Doğulu bir Hıristiyan din adamına dair anlatısında, ülkesinin Moğollar tarafından yakılıp yıkıldığından bahseder. Bu kayıt muhtemelen Carmagun Noyan'ın, Celaleddin

¹³ Bu kısım ile birlikte Parisli Matthew'in *Additamentum* kısmı başlar. Burası yazarın kullandığı mektupların kopyalarının aktarıldığı kısımdır.

¹⁴ *Additamentum* kısmının 84. belgesinde bir diğer mektup daha yer alır. Ancak kroniğe Latince aslı yerine Fransızca tercümesi dâhil edilmiştir. Bu metnin Latince nüshasını inceleme fırsatı bulamadığımız için çalışma dışında tuttuk.

¹⁵ Jackson, *a.g.e.*, s.89.

¹⁶ Söz konusu mektuplar ile ilgili olarak bk. J. Paviot, "England and the Mongols", *Journal of the Royal Asiatic Society*, Vol.10/3, 2000, s.305.

Harezmşah'ı takiben giriştiği sefer sırasında yaşananlarla ilgilidir¹⁷. 1238 tarihli bir sonraki kayıta ise yazar, Haşhaşi elçilerinin Fransa kralına gelerek Moğollara karşı yardım istediklerinden bahseder. Bu elçilerin İran'dan mı yoksa Suriye'deki Haşhaşiler tarafından mı gönderildiği tam olarak belli değildir. J.J. Saunders, elçilerin bu sonuncular tarafından gönderildiğini ifade etmiş¹⁸ ve bu görüş P. Jackson tarafından da kabul edilmişse de¹⁹ metinde bahsedildiği şekilde Moğol tehdidi 1238'de ancak İran'daki Haşhaşiler için geçerli olabilirdi. Dolayısıyla Saunders, elçilerin Suriye'den yola çıktıkları noktasında haklı olabileceği de, kronolojik nedenlerle, onların İran'daki Haşhaşilere mensup olması akla daha yatkındır. Parisli Matthew heyete nasıl bir cevap verildiğinden bahsetmemiştir. Ancak bir din adamının *additamentum* kısmına alınan sözleri, J.J. Saunders'ın da ifade ettiği gibi, Haşhaşi elçilerinin memleketlerine elleri boş döndüklerine işaret etmektedir²⁰.

Moğollara dair ilk haberlerden sonra yazar, Moğolların Avrupa seferi ile ilgili kayıtlarını sıralamaya başlar. Bunu yaparken Rusya'daki Moğol saldırılarından bahsetmemesi dikkat çekicidir. Bu konuda Parisli Matthew, Rusya'dan geldiğini ifade ettiği Petrus adlı din adamının anlattıklarından başka bilgi vermez. Bunun yanında Lehistan seferine, *additamentum* kısmındaki bazı mektuplar hariç, değinmediği gibi Moğolların Balkanlardaki faaliyetleri hakkında da sessiz kalır. Bu husus, hiç kuşku yok ki Moğolların bu ülkelere saldırılarını konu alan herhangi bir mektubun St. Alban kilisesine ulaşmaması ile ilgilidir. Buna karşın yazarın Moğolların Macaristan seferi, Alman sınırlarında yarattıkları korku ve bunun Fransa'ya kadar ulaştığını gösterir kayıtları oldukça önem taşır. Avrupa'nın karşı karşıya kaldığı bu tehdit ve saldırıların bir Haçlı seferi planına neden olduğunu da yine büyük oranda Chronica Maiora'daki bilgilere borçluyuz²¹. Bu planı konu alan birkaç mektubu gözler önüne seren

¹⁷ Söz konusu seferle ilgili olarak bk. B. Spuler, *İran Moğolları*, çev. O. Köprülü, TTK yay., Ankara 1987, s.44, 45; R. Grousset, *Stepler İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur*, çev. H. İnalçık, TTK yay., Ankara 2011, s.351.

¹⁸ J.J. Saunders, "Matthew Paris and the Mongols", *Essays in Medieval History presented to Bertie Wilkinson*, Toronto 1969, s.120. Bu çalışmayı temin eden dostum, Ufuk Adak'a (University of Cincinnati) teşekkür ederim.

¹⁹ Jackson, *a.g.e.*, s.60.

²⁰ Saunders, *a.g.m.*, s.123.

²¹ Bu sefere ilişkin diğer kaynak metinlerin de incelendiği şu çalışmaya bk. P. Jackson, "The Crusade Against the Mongols (1241)", *Journal of the Ecclesiastical History*, Vol.42/1, 1991, s.1-18. Ayrıca bk. E. Lederer, "Vengersko-Russkie Otkoşeniya i Tataro-Mongol'skoe Naşestvie", *Mejdunarodnie Svyazi Rossii do XVII v.*, red. A.A. Zimin, V.T. Paşuto, İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskva 1961, s.191.

yazar, Alman İmparatoru II. Frederick'in İngiltere Kralına gönderdiği çok önemli içeriğe sahip bir mektubu da *Additamentum* kısmına almıştır. Parisli Matthew bu mektubun daha başka hangi hükümdarlara gönderildiğinden bahsetmez. Ancak mektubun son kısmındaki ifade açık bir şekilde bunun tek muhatabının İngiliz Kralı olmadığını düşündürmektedir. Bunun yanında mektup daha başka hususlardan da önemlidir. Mesela Fransa kralı ile annesi arasındaki bir diğer yazışmayla birlikte değerlendirildiğinde bu mektup, Moğol tehlikesinin Avrupa saraylarını ne denli büyük bir korku altında bıraktığını göstermesi açısından kıymetlidir.

Chronica Maiora J.A. Giles tarafından XIX. yüzyılda üç cilt olmak halinde İngilizce'ye²², Moğollarla ilgili kısımlar ise Rus tarihini alakadar eden kısımlarıyla birlikte V.İ. Matuzova tarafından Rusça'ya çevrilmiştir. Bununla birlikte söz konusu çalışma ancak belli başlı kısımların çevirisini ihtiva edip tam değildir²³. Metni H.R. Luard'ın hazırladığı Latince aslından tercüme etmekle birlikte söz konusu çevirilerle de karşılaştırdık. Giles'in çeviri metni pek çok açıdan mükemmelse de böylesi hacimli bir kroniğin tercümesinde yer yer makul karşılanması lazım gelen yanlışlıklar bulunmaktadır. Benzer husus Matuzova'nın çalışması için de geçerlidir. Ancak metni bir tarih dökümanı olarak ele almamızdan ötürü çeviri farklılıkları üzerinde durmaktan kaçındık. Bunun yanında Türk-Moğol kültürüne işaret eden kayıtları diğer kaynak metinlerdeki benzerleriyle karşılaştırmak yoluna gitmedik. Zira bu husus daha önce kaleme aldığımız bir çalışmamızda incelendiğinden²⁴ yeniden bu hususlara dönmek ancak tekrara yol açacaktı. Moğollarla ilgili çok önemli kayıtları ihtiva eden *Chronica Maiora*'daki bilgilerin Türk ve Moğol tarihi üzerine yapılan çalışmalara büyük yarar sağlayacağını düşünüyoruz.

²² *Matthew Paris's English History*, trans. J.A. Giles, Vol. I, London 1889, Vol. II, London 1853, Vol.III, London 1854.

²³ V.İ. Matuzova, *Angliyskiye Srednevekovkiye Istochniki IX-XIII vv.*, İzdatel'stvo Nauka, Moskva 1979, s.107-171.

²⁴ A.T. Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXVII/II, 2012, s.427-458.

KAYITLAR

I. Papa Hazretlerine Mektup (1237)²⁵

(...) Ayrıca o²⁶, (adetlerinden) dönerek bizim adetlerimizi kabul etti. Kendisi, Tatarların (ülkesinin) büyük kısmını tarumar ettikleri Kaldanilerin, Medyalıların, İranlıların ve Ermenilerin (dini) önderiydi²⁷.

II. Tartarların Memleketlerinden Çıkmaları ve Kuzey Bölgeleri Tarumar Etmeleri Hakkında (1238)²⁸

Bu dönemde, Dağın Yaşlı Adamından²⁹ gelen Sarasinlerin elçileri Fransızların kralına vardılar. Kuzeydeki dağlardan canavar ve acımasız bir insan kavmin kaçtığını, geniş topraklar ile doğunun zenginliklerini ele geçirdiklerini, Büyük Hungarya'yı³⁰ insansızlaştırdıklarını, korkunç elçileriyle mektup ve tehditler gönderdiklerini bildirdiler ve doğrulukla açıkladılar³¹.

²⁵ Matthaei Parisiensis, *Chronica Maiora*, Vol. III, ed. H.R. Luard, London 1876, s.397.

²⁶ Burada Jakobi cemaatinin önderi olan Patriğin Kudüs'e gelerek Katolik kilisesinin hâkimiyetini benimsemesinden bahseden bir satır vardır ki konumuzu alakadar etmediğinden çevirisine yer vermedik.

²⁷ Metnin sonunda bir de şöyle bir kısım daha vardır: “*Din değiştiren ölümcül bir saldırı gerçekleştiren Tartar korkusu ve Muhammedilere karşı yardım ile koruma umduğundan Hıristiyanların himayesine kaçtı*”. Latince metnin editörü bu kısmın sonradan konulmuş olduğunu ifade etmiştir. Bu gerekçe ile söz konusu cümleyi metnin içine dâhil etmedik.

²⁸ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.488, 489.

²⁹ Dağın yaşlı adamı Haşhaşilerin dini önderini ifade için kullanılan bir tabirdir. Kelimenin ortaya çıkmasına dair bk. S. Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.II, çev. F. Işıltan, TTK yay., Ankara 2008, s.331.

³⁰ Ortaçağ Avrupa coğrafya literatüründe *Magna Hungaria*, İdil boyları için kullanılan bir tabirdir. Zira Hazar Kağanlığı zamanında Macarlar önce bu bölgede yaşamış, ardından Kırım'ın kuzey kısımlarında bulduktan sonra şimdiki vatanlarına göçmüşlerdir. Bk. A.N. Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat yay., Ankara 1992, s.41, 46, 47; Özcan, “Macar Papaz Julian'ın 1237 Tarihli Moğol Raporu”, s.94; Z.T. Draskovitz, J. Tardy, “Some Hungarian Aspects of Early European Maps”, *Studia Cartologica*, 13/2006, s.415. Ayrıca bk. E.A. Halikova, “Magna Hungaria”, *Voprosi İstorii*, No.7/1975, s.37-42.

³¹ Elçilerin bu tip ifadelerle Batı'dan yardım istemelerine karşın, Moğol-Haşhaşi ilişkileri müttefiklikle başlamıştı. Bunda, her iki tarafın Celaleddin Harezmsah'a düşman olmasının önemli yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Kaynaklar taraflar arasındaki ilişkilerin ne zaman bozulduğu noktasında açık bir bilgi vermeseler de Chronica Maiora'daki bu kayıt, ilişkilerin bozulmasının Celaleddin'in 1238'deki ölümünden hemen sonra gerçekleştiğine işaret eder. Moğol-Haşhaşi ilişkileri için bk. T. May, “A Mongol-İsmaili Alliance: Thoughts on the Mongols and Assassins”, *Journal of Royal Asiatic Society*, Ser.3, 14/3, 2004, s.231-239.

Efendileri, kendisini yüce Tanrının elçisi (olarak ilan ediyor) ve ona karşı ayaklanan halkların hâkimlerine (karşı gönderildiğini) bildiriyor. Onlar ayrıca büyük kafalara sahip olup vücut azaları devasadır ve aralarında hiçbir orantı yoktur. Taze vücutlarla ve hatta insanlarla beslenirler³². Onlar (başka hiçbir halkla) karşılaştırılmaz okçulardır, her türlü ırmağı deriden yapılmış küçük araçlarla geçerler. Fizikleri güçlü, vücutları büyüktür. Kâfir ve acımasızdırlar. Dilleri tamamıyla bizim tanıdıklarımıza yabancıdır. Sürüleri, hayvanları ve atları açısından zengindirler. Atları gerçekten hızlıdır, zor yolculukları üç günde sadece birini kullanarak tamamlarlar. (Süvarilerin) Arkaları değil de önleri zırhlıdır, (çünkü) kaçmazlar. Efendileri acımasızdır ve ismi Caan'dır (=Kagan). Kuzeydeki toprakları, Kafkas dağlarını ve komşu ülkeleri yurt tutmuşlardı ve Tartar olarak anılırlardı ki "Tar" ırmağının³³, sayısız çoklukta insani hastalık gönderdiğine inanılır. Alışkanlıkları üzere vahşi bir öfkeyle dışarı çıktılar. Gotya³⁴ ve Frisia³⁵ yerleşimcileri saldırıya uğrayacaklarından korktukları için, balık yakalama zamanında, gemileri yüklemeye alışkın olduklarından İngiltere'ye Gernemue yakınlarına geldiler. Bu esnada insanların sayısının fazlalığından ötürü İngiltere'de balıkçılık neredeyse hiç haline gelmişti, (oysaki balıkların) 40 veya 50 tanesi (ancak) bir parça gümüşe satılıyordu, o da denizin uzağındaki yerlerde satılanlardı³⁶.

Galya kralına (=Fransa Kralına) gelen güçlü ve asil Sarasin, dünyanın doğusu tarafından bu tip haberleri bildirmek ve azgın kötü Tartarların geri atılması için gönderilmişti. Kendisini tek başına saklayarak her şeyi bildirmek

³² Eserin diğer kısımlarında da görülebileceği üzere bu dönemde Moğolların beslenme alışkanlıklarına ilişkin genel bir olumsuz kanaat vardır. Bunun dinî başta olmak üzere gerekçeleri şurada incelenmiştir. Bk. G.G. Guzman, "Reports of Mongol Cannibalism in the Thirteenth Century Latin Sources: Oriental Farce or Western Fiction?", *Discovering New Worlds*, ed. S.D. Westrem, London-New York 1991, s. 31-68. Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s.433-435.

³³ Ortaçağ yazınında Tar ülkesi ile Tarsus tarafları ifade edilmiş (J. Richard, "L'extreme Orient legendaire au Moyen Age: Roi David et Pretre Jean", *Annales d'Ethiopie*, Vol.2/1957, s.235, 236; S. Schein, "Gesta Dei per Mongolos 1300: The Genesis of a Non-Event", *The English Historical Review*, Vol.94, No.373/Oct 1979, s.817.) ve ilerleyen yıllarda Tebriz'e atıfla İlhan'a gönderme yapılan örnekleri de var olmuştaki de (L.H. Hornstein, *The Historical Background of the King of the Tars*", *Speculum*, Vol. XVI/No.4, 1941, s.406 vd.) burada yazar Kafkasya'daki bir mıntıkayı işaret etmektedir.

³⁴ İsveç taraflarında bir ada. Bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.136, 164/14dn.

³⁵ Hollanda. Bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.136, 164/15dn.

³⁶ Moğolların önünden kaçan insanların kalabalık kitleler oluşturduğu daha başka bölgelerde de gözlemlenmiştir. Bk. Sweeney, "Spurred on by the Fear of Death...", s.48, 49.

için Sarasinlerden İngiltere kralına³⁷ da gitti, eğer mücadeleleri desteklenmese (Tartarların) doğuyu mahvedeceklerini şu şiir gibi beyan etti:

*Komşunun duvarında ateş parladığında ardından seninkine de sıçar*³⁸

Bundan ötürü Sarasinler, Hıristiyanların yardımına güvendikleri için ve kesinlikle (Tartarları) püskürtürler diye yardım istediler. Daha sonra talihiyle sivrilecek olan Wintonien piskoposu³⁹ fesatçı sözlerle karşılık verdi: “*Köpeklere, yok olup gitmeleri için karşılıklı olarak birbirlerini kemirmelerine izin verelim. İsa'nın düşmanlarından hangisi kalırsa dünya tek bir kilisenin, Katoliklerin hâkimiyetine geçmesi için gelir, katleder ve kutsal toprakları temizleriz. Sonuçta tek bir çoban ve tek bir sürü olur*”⁴⁰

III. Macaristan Kralı ve Diğer Krallıklar Tatarlar Tarafından Nasıl Yenildiler (1239)⁴¹

Bu dönemde büyük katliama girişen ve Hıristiyanların sınırlarını düşmanca işgal ederek ele geçiren gaddar bir kavim olan Tartarlar, farklı yollardan Büyük Hungary'ya girdiler, ancak yenilerek geri çekildiler⁴². Onların büyük kısmı cesaretle ele geçirildi ve kılıcın ağzıyla biçildi. Kutsal ruh adına beş Hıristiyan ve Sarasin hükümdar onlar için bir araya geldiler⁴³. Onların

³⁷ III. Henry (1234–1272).

³⁸ *Nam tua res agitur, paries cum procimus ardet.* Bu şiir ile ilgili olarak ayrıca bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.136, 164/18dn.

³⁹ Bu kişi Winchesterli piskopos Peter des Roches'tir. Bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.136, 164/19dn.

⁴⁰ Benzer bir düşünce 1260'larda ortaya çıkan Fontaine des toutes sciences adlı bir kehanet kitabında da yer bulmuştur. Bk. F. Schmieder, “Cum hora undecima: The Incorporation of Asia into the orbis Christianus”, *Christianizing Peoples and Converting Individuals*, ed. G. Armstorng, I.N. Wood, Brepols Publ. 2000, s.263. Zamanında İsa'nın doğumundan önce kaleme alındığına inanılan, ancak hiç kuşku yok ki Moğolların ortaya çıkmasından sonra kaleme alınan eserle rahip Peter des Roches'in ifadeleri arasındaki mantık uyumu Moğolların İslamı ric'at ettirmek için bir araç olarak görüldüğüne ilişkin bir düşünceye işaret etmektedir. Bu bilindiği üzere İlhanlılar zamanında müttefiklik çalışmalarına dönüşecek, ancak hiçbir netice vermeyecektir.

⁴¹ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.639

⁴² Aslında 1236'daki mücadelelerin konu edildiği satırlarda Moğolların yenildiklerine ilişkin verilen bilgi yanlıştır. Zira Julian'ın kaydı Moğolların bölgeyi hiçbir direnişle karşılaşmaksızın ele geçirdiklerini göstermektedir. Bu konuda Reşidüddin'in kayıtları da bu bilgileri doğrular niteliktedir. Bk. Özcan, “Macar Papaz Julian'ın 1237 Tarihli Moğol Raporu”, s.95 vd.; Reşidüddin, *Sbornik Letopisey*, Tom. II, per. Yu. P. Verhovskiy, İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1960, s.38 (Bundan sonra Reşidüddin II).

⁴³ Burada açık bir şekilde Rus knezleri ile Bulgarlar arasında bir ittifaktan bahsedilmektedir. Nikon ve Troitskaya kroniklerinde Moğol saldırısına uğrayan Bulgarların 1229'da Vladimir Knezi Yuri Vsevelodoviç'e elçi gönderdikleri kaydedilmişse de bunun daha çok geri sınırlarını

katledilmelerinden sonra Dacia kralı ve Macar kralı Tartarın geçtikleri, çöle dönen sınırlara Hıristiyan halkı gönderdiler ve yerleştirdiler⁴⁴. Sadece Dacia'dan kırktan fazla gemi hareket etti.

IV. Güce Kavuşan Tatarlar Nasıl Olup da Dağlarından Çıktılar, Doğudaki Pek Çok Ülkeyi Mahvettiler, Hatta Hıristiyanları Korkuttular (1240)⁴⁵

İnsanın mutluluğu sızlanmadan devam etmedi. İğrenç şeytanın halkı Tartarların sınırsız orduları kendi bölgelerindeki duvarla çevrelenmiş dağlarından çıktı, sağlam taşları geçti ve Tartardaki⁴⁶ şeytan görüntüsünde bağlarından kopup ilerlediler. Onlar Tartar gibi Tartarlar olarak anılırlar. Tıpkı toprak solucanları gibi yeryüzüne yayıldılar. Doğu sınırlarını ateş ve yıkımla yok etmeye, perişan etmeye giriştiler. Sarasin sınırlarının her tarafını çiğnediler, insanları halsiz bıraktılar, ormanları yaktılar, kaleleri yok ettiler, şarap bağlarını söküp attılar, meyve bahçelerini tahrip ettiler ve kentliler ile çiftçileri katlettiler. Eğer bazıları hayatta kaldıysa ayırır, komşularına karşı önlerinde bir araya getirirler. Eğer onlar savaşır gibi yaparlar veya gizlice talihlerini korur ve kaçarlarsa Tartarlar geriye döner ve onları biçerler. Eğer candan savaşır ve (komşularını) yenerlerse, hiçbir ödül verilmez ve yük hayvanı gibi harcanırlar.

Erkekler insan dışı ve hayvanidir, insandan çok canavar gibidirler, kirli kanı içer, köpek leşini ve insan parçalarını hırsıyla yiyip yutar, öküz derisinden kıyafet yapar ve bunu zırhla kaplarlar. Boyları kısa ve bodur, vücutları küçük, güçleri diri, savaşta yenilmez, meşguliyetlerde yorulmazdırlar. Vücutları müdafaasızsa da üstleri korumalıdır (=zırhlıdır). Hayvandan arıtılmış kanı içmeyi severler. Yeşillikleri ve ağaçları yiyen çok sayıda ve güçlü ata sahiptirler, incik kemiklerinin kısa olmasından ötürü atların üç adımı ancak bir adımdır.

güvenlik altına almak istemeleriyle ilgili olduğu görülüyor. Nitekim adı geçen kaynaklarda Rusların Bulgarlara asker desteğinde bulduklarına ilişkin bir ibare yoktur. Bk. *Letopisny Sbornik, İmenuemy Partiarşey ili Nikonovskoy Letopis'yu*, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom X, İzdanoe Po Vısoçayşemu Povelenuyu Arheografiçkuyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1885, s.98; *Troitskaya Letopis*, rek. M.D. Priselkov, İzdatel'stvo Akademi Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1950, s.311.

⁴⁴ II. Waldemar ve IV. Bela'dan bahsediliyorsa da onların bölgeye nüfus iskân ettikleri tamamen uydurmadır.

⁴⁵ Matthaei Parisiensis, *Chronica Majora*, Vol. IV, ed. H.R. Luard, London 1877, s.76-78.

⁴⁶ Eski Hristiyan teolojisinde Tartar eski mitolojiye nispetle cehennem manasında kullanılmıştır. Kelime Tatar kelimesi ile benzeşikliğinden hareketle Moğolları ifade etmede genel bir kullanım görmüştür.

İnsan yasalarına sahip değillerdir, uysallığı bilmezler, aslanlardan veya ayılardan daha vahşilerdir. Kayıkları öküz derisinden yaparlar. Bunların on veya on ikisi bir aradadır ve bu şekilde becerikli bir şekilde yüzer, açılır, geniş ve hızlı akan ırmaktan durmadan ve zorlukla karşılaşmadan bir taraftan öbür tarafa geçerler. Kanın yokluğunda çamurlu suyu, hatta pis suyu açgözlülükle içerler.

Kılıçları ve hançerlerinin her iki tarafı da keskindir, okçuları büyüleyicidir. Ne cinsiyet, ne yaş ne de sınıf ayırırlar. Kendi (dillerinden) başka bir dili öğrenmez ve diğer (milletlerin) hepsinden nefret ederler. Şimdiye kadar onların geleneklerini veya karakterlerini, bilinen insan topluluklarıyla ilişkilerini, sürülerini ve savaşa beraberinde götürdükleri kadınları öğrenmek için onlarla görüşmek mümkün değildi. Hıristiyanların sınırlarına zarar vermek için geldi, mahvetti ve katlettiler. Pek çok bölgeye hiçbir şeyle karşılaştırılmaz korku ve şiddet aşıladılar.

Sarasinler onların canavarı insanlıklarını devam ettirerek pek çok kimseye saldırmalarından ötürü Hıristiyanlarla ittifak etmek istediler. Geçmişlerinden tiksiniyen Tartarların, buzağıdan sonra Musa'nın dininden çıkmış onuncu kabile olduğuna ve Makedonyalı Aleksander tarafından katranlı taşlarla Kafkas dağlarına kapatıldıklarına inanılır⁴⁷. (Fakat kapatıldıkları yer) insan çalışmasıyla geçilebilecek gibi görülüyordu ki (Aleksander) İsrail'in Tanrısının yardımını istedi ve dağın üstünü birbiriyle birleştirerek yolculuk edilemez ve erişilemez hale getirdi. Burası ile ilgili olarak "*Tanrı din için ne kadar büyük iş başarırsa, inançlı kimse inançsızlara o kadar çok şey yapar.*" (sözü vardır). Tanrı onların buradan çıkmamaları için dağların erimesini arzu etmedi. Bilimsel kitaplarda yazıldığı kadarıyla dünyanın sonu geldiğinde çıkacak, insanlığa büyük zarar vereceklerdi⁴⁸. Ne İbranice kullanırlar, ne de Musa'nın yasalarını bilirler, ne de yasal gelenekleri kullanır ve bilirler. Musa'nın önderliği zamanında isyankâr

⁴⁷ Moğolların Yahudilerle akrabalıkları mevzusu Chronica Maiora'da işlendiği gibi dönemin diğer eserlerinde de yer alır. Bu konuda bk. Menache, a.g.m, s.331, 332, 338; Özcan, "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", s.442.

⁴⁸ Burada yazar, Büyük İskender'in etrafını surla kapattığı ve ancak dünyanın sonu geldiğinde buradan çıkacaklarını ifade ettiği Gog ve Mogoglara dair anlatı paralelinde bilgi vermektedir. Ortaçağ Avrupasında bir kıyamet senaryosu olarak büyük etki bırakmış bu inanç, doğudan gelen hemen her halk için tekrarlana gelmiştir. Bu psikoloji altında Moğollar ortaya çıktığında onlar Gog ve Mogog olarak görülerek dünyanın sonunun geldiğine ilişkin genel bir yargı türemiştir. Gog ve Mogog algısına dair en detaylı çalışma A.R. Anderson tarafından yapılmıştır. Bk. A.R. Anderson, *Alexander's Gate, Gog and Mogog, and the Inclosed Nations*, Cambridge, Massachusetts 1932. Bu konuda ayrıca bk. J.A. Boyle, "Alexander and the Mongols", "Alexander and the Mongols", Journal of the Royas Asiatic Society, No.2/1979, ss.123-136.

kalpleri din değiştirmeyi reddetti. Bundan ötürü de farklı tanrıları ve bilinmeyen çok büyüleyici törenleri benimsediler. Bu nedenle tüm diğer milletlerce bilinmezlerdir, dilleri ve kalpleri karışıktır. Kendi dağlarından akan Tartar ırmağından ötürü Tartarlar olarak anılırlar, tıpkı Şam'daki Farfar olarak anılan ırmak gibi.

V. Tartarlar Olarak Anılan İnsan Dışı Halkın Korkunç Yıkımı Üzerine (1241)⁴⁹

Tartarlar olarak anılan insan dışı ve amansız, kanunsuz, barbar ve azgın halk, korkusuz ve hatta atılgan bir saldırıyla Hristiyanların kuzeydeki topraklarını korkunç bir şekilde insansızlaştırdı ve Hristiyanların tümüne korku ve gerilimi aşıladı. Görülmemiş zorbalıkla Frisia, Gotya, Polonya, Bohemya ve aynı zamanda da Macaristan'ın her iki kısmını⁵⁰, prensleriyle, yüksek rütbedeki din adamlarıyla, halkıyla ve yerlerinden sürülmüş yerleşimcileriyle beraber katlettiler. Bu hadiseler olayların yaşandığı yerlerin yakınlarından yazılan şu mektupla öğrenildi:

VI. Braibanniae Düklerine Yollanmış Mektuplar (1241)⁵¹

“Lorraine Kontu ve Saxonya İmparatoru Henri'ye... Eski zamanlardaki kitaplarda geçen tehlike, günahlarımızdan ötürü ortaya çıktı ve patlak verdi. Vahşi ve kalabalık, kanunsuz ve yabani bir halk komşularımıza saldırdı, topraklarını ele geçirdi ve Polonya'ya kadar ulaştı. Daha başka pek çok toprağı çiğnedi ve insanları da katlettiler. Bunları kendi elçilerimiz ve sevgili akrabamız onayladı ve kendilerine yardım etmek ve derhal dini savunmak için hazırlanmamız için bizi çağırdı. Gerçekten bize Tartar halkının paskalyanın sekizinci gününde Bohemya topraklarını vahşet ve nefretle istila ettiklerini, eğer mevsim yardım etmeseydi duyulmamış katliam gerçekleştireceklerini eksiksiz bir şekilde bildirdi. Komşularımızın evinin duvarı ateşe atıldı, yakınındaki yerler tarumar edildi ve daha başka yerler de yıkıldı. Tanrının yardımı, dikkatini ve yakınındaki kardeşlerin evrensel cemaatin yararına tedirgin ve acınacak yakarışını rica ediyoruz. Gecikmek tehlikelidir, hepimizden yardım talep ediyoruz. Yardıma koşulması için, sizin ve aynı zamanda bizim

⁴⁹ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.109.

⁵⁰ Burada yazar hem İdil bölgesinin hem de İç Avrupa'daki Macaristan'ın saldırıya uğradığını ifade eder. Zira yukarıda da ifade ettiğimiz üzere (bk. 30dn.) Büyük Macaristan olarak anılan bölge İdil boylarını ifade etmekteydi.

⁵¹ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.109-112.

özgürlüğümüz için acilen güçlü ve kalabalık bir ordu hazırlayın. Asillere, güçlülere, cesaretlilere ve halka, size elçilerimizi ikinci kez gönderdiğimiz zamana kadar cesaret verin ve (onları) hazırlayın.

Dominiken ve Fransisken rahiplerinin çalışmasıyla Haçlı seferini gerçekleştiriyoruz, çünkü Haç konuşmaları ilan edileni genele duyuruyor ve İsa için topraklarımızın genelini çağırıyor. Macaristanı duyulmamış zorbalıkla yakıp yıkan aynı tiksindirici halkın kalabalığından ötürü ordunun sayısını artırıyoruz. Pek çok küçük suç işlememizden ötürü Kuzey halk ve milletleri, enderi dünyanın ortaya çıkışından beri görülmedik derecede saldırı ve büyük baskılara uğratıldı. 1241 senesinde *Laetare Iarusalem* söylendiği gün verildi⁵².”

Aynı anlamı taşıyan mektup Braibant dükünden Paris piskoposuna⁵³ da gönderildi ve aynı şekilde Cologne büyük piskoposu⁵⁴ tarafından İngiliz kralına yazıldı.

Bu büyük karışıklıktan ve Papa ile İmparator arasındaki anlaşmazlıktan ötürü kilisede karışıklık ortaya çıktı. Birbirinden farklı bölgelerde, kalabalık düşmana karşı az veya çok sayıyla zafer kazanması ve Tartarların gururunu kırması için Tanrının halka yardım etmesi için gönlünü kazanmak amacıyla şölenler tertip edildi ve sadakaların dağıtıldığı konuşmalar yapıldı.

(Tatarlar) Korkunç çılgın kırbaçla halkı tehdit ederlerken efendiler (=dın adamları) Fransızların kralının⁵⁵ saygıdeğer ve Tanrı sevgisi taşıyan bir kadın olan annesini⁵⁶ bilgilendirdiler. Blanchia Kraliçesi: “*Kral Lodowice, oğlum, neredesin?*” (dedi). O da cevap verdi: “*Ne oldu anne*”. O ise derin nefes çekti, kadın olmasına rağmen tehlikeden korkmadı ve dedi ki “*Sevgili oğlum, ortaya çıkan büyük üzüntüyü ne teşvik etti, sınırlarımızda dolaşan korkunç şaiye nedir? (Ki bu) Hepimizi tehdit ediyor ve çok kutsal kiliselerimiz Tartarların üzerimize gelişlerinden ötürü genel bir yıkıma uğruyor.*” Bunu duyan kral kederli bir sesle, fakat ilahi bir istekle karşılık verdi: “*Cennetin huzuru üzerimize yükselsin anne. Eğer gelirlirse Tartar⁵⁷ olarak andıklarımız Tartaryalarına def olacaklar, geri göndereceğiz, yada onlar bizim hepimizi cennete gönderecekler*”. Veya şunu

⁵² 10 Mart 1241. Tarihleme için bk. Jackson, a.g.m., s.3.

⁵³ Auvergneli William.

⁵⁴ Konrad von Hochstaden.

⁵⁵ IX. Louis (1214–1270).

⁵⁶ Kastilyalı Blanca.

⁵⁷ P. Jackson buradaki ifâdeyi Fransa kralının, yukarıda da zikrettiğimiz, Hıristiyan teolojisinde cehennem manasında kullanılan *Tartar* kelimesini Tatarları ifade etmek için kullanmasını “*ince bir kelime oyunu*” yaptığı şeklinde değerlendirmiştir. Bu değerlendirme ve Tartar kelimesiyle ilgili yorumları ile ilgili olarak bk. Ruysbroeckli Willem, a.g.e., s.33.

dedi: “Biz onları süreceğiz veya eğer onlar bizi yenerlerse, İsa’nın koruyucuları veya şehitleri olarak Tanrıya gideceğiz”. Bu asil ve övücü sözler sadece Fransız asillerini değil, komşu sınırlardaki milletleri de canlandırdı ve onlara yaşam verdi.

İmparator (=II. Frederik) bu haberleri duyunca Hristiyan prenslerine ve özellikle de İngiltere Kralına şu mektubu yazdı.

VII. İmparator’un Tatarların Ortaya Çıkması ile İlgili Mektubu (1241)⁵⁸

İmparator Fredrik’ten, (...), İngiltere Kralına... Selamla. Roma İmparatorluğunda bilgimiz dâhilinde olup bitene, tüm Hristiyan hükümdarların yaşadıkları yerlerde devam eden kötülöklere ve Hristiyan dünyasındaki genel yıkıma sessiz kalamayız. Kısa süre önce, dünyanın uzak sınırlarından kendini kötülöklere saklayan Avusturya’ya ilerlediler. Ardından da kuzeye dönerek şiddetli bir biçimde çekirge sürüsü gibi ele geçirdiler. Geldikleri yer, kökenleri veya yaşamları bilinmeyen, Tartar olarak anılan bu barbar millet, Tanrının mahkemesinin kastı olmaksızın halkı ele geçirdi ve büktü. Hristiyanların tümü yok olmadıysa son zamanların koşullarının gözetmesindedir. Genel yenilgiden, krallıkların halklarının (kendi başlarına) terk edilmesinden ötürü verimli toprakların yıkımı lanetli halk tarafından cins, yaş, sınıf ayırt edilmeksizin her yerde devam etti. Sınırsız ve karşı konulamaz güçleri ile sayılarından ötürü tüm topraklarda tek başlarına hüküm ve idare sürmeye kalkıştıklarında, insan ırkının geri kalanı yok edilmeye hazırlandı.

Mızraları ve okları kadar yayları da büyük olan Tartaryalı Tartarlar, amaçladıkları katliam ve yağmayı yaptıktan ve geçtikleri yerleri insansızlaştırdıktan sonra yaşamları, daima kullandıkları okları, mızrakları ve yayları (Tartarlara) benzer nitelikte olup pazılarının gerginliği diğerlerinden daha güçlü olan Kuman halkının yerleşim yerlerine geldiler. Onları tamamen dağıtarak yendiler. (Kumanlar) Kaçamadılar ve (Tatarların) kanlı kılıçlarıyla öldürüldüler⁵⁹. Bilmedikleri garip düşmanın saldırısına karşı sıkı bir müdafaa sergileyen, onlardan (=Kıpçaklardan) çok uzakta olmayan komşuları Ruthenler (=Ruslar) sonunda (kendilerini) korumaya girişmeye karar verdiler, ateşin

⁵⁸ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.112-119.

⁵⁹ G. Fedorov-Davidov’a göre bu kayıt, Kıpçakların Moğollar karşısında tutunamayarak hâkimiyetlerini kabul ettiklerine ilişkin ilk bilgidir. Bk. G.A. Fedorov-Davidov, *Koçevniki Vostoçnoy Evropı pod Vlastiyu Zoloto Ordınskih Hanov*, İzdatel’sstvo Moskovskogo Universiteta, Moskva 1966, s.232.

parlaması gibi⁶⁰. (Ruslar haklıydı çünkü Tatarlar) Hakikaten birden bire yağmaya ve katliama ilerlediler. Ardından barbar halkın Tanrının öfkesi ve şimşeğin çakması gibi saldırıları ve ilerlemesi neticesinde büyük Cleva (=Kiev) şehri devleti ele geçirildi ve talan edildi⁶¹. Bu asil krallığın tamamı ahalisiyle birlikte biçildi ve insansızlaştırılarak tarumar edildi⁶². Bunlar olup biterken Macar krallığı askeri ve savunma tedbirlerini komşu sınırlara vermeliydi, ancak (olanları) dikkatsizce hor gördüler. Kendisinin ve Krallığının varlığını devam ettirmek istiyorsa, kuşatılmış haldeki kendisi ve krallığının iyi niyet göstermesini talep için gelen Tatarların elçilerini ve talep mektuplarını alan⁶³ miskin ve kaygısız (Macar) hükümdarı, kendisinin ve adamlarının, onların saldırılarına karşı koyacağını düşündüğünden ne korkuyor, ne meseleyi idrak ediyor, ne de başkalarının uyarısını dikkate alıyordu. Fakat yenileceklerin küçümsemesi çok yüksek bir seviyeye çıkmış ve cahilceydi, düşman hazırda beklerken onlar tahkimatlarına güvenerek yavaşça uykuya daldılar⁶⁴. (Ancak) onlar (=Tatarlar) kasırğa gibi her yerden buraya daldı ve burayı birdenbire kuşattılar. Fakat Macarlar (saldırıya geçmeye) karar verene kadar kuşatıldılar ve

⁶⁰ Yazar burada Vladimir Büyük Knezliği ordusu ile Moğollar arasında 1238'de vuku bulan Kolomya muharebesinden bahsetmektedir. Bu muharebe Moğolların Rusya'da karşı karşıya kaldıkları ilk ve tek ciddi muharebe olmuştur. Nitekim mücadele sırasında Cengiz Han'ın Kulan Hatun'dan oğlu Kulkan da ölmüştür. Bk. Reşidüddin II, s.39. Moğolların bu muharebedeki kayıplarının fazlalığı İpatiev kroniğine de yansımıştır. Bk. *İpatievskaya Letopis*, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, İzdanoe Arheografiçeskoj Komissieyu, Tom Vtoroy, Sanktpeterburg 1843, s.176. Ayrıca bk. A.T. Özcan, *Moğol-Rus İlişkileri 1223-1341*, Basılmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 2010, s.60, 61.

⁶¹ Kiev'in Moğollar tarafından zapt edilmesine dair bk. Özcan, a.g.t., s.88-91.

⁶² Moğolların Kiev'i ele geçirmelerinden kısa süre sonra buraya gelen Plano Carpinili Johannes de kentin harap durumunu tasvir eder. Bk. Dowson, *a.g.e.*, s.29, 30. Arkeolojik kalıntılar da Kiev'in büyük bir yıkıma uğradığına işaret etmektedir. Bk. O.M. Ioannisyan, "Archeological Evidence for the Development and Urbanization of Kiev from the 8th to the 14th Centuries", *From the Baltic to the Black Sea Studies in Medieval Archeology*, ed. D. Austin, Routledge Press, London and New York 1990, s.308.

⁶³ Bu mektuplardan birisi Julian'ın raporu sayesinde günümüze kadar ulaşmıştır. Burada Batu, Macar kralını Kıpçakları ülkesinden kovması ve kendine boyun eğmesi konusunda uyarmaktadır. Bk. Özcan, "Macar Papaz Julian'ın 1237 Tarihli Moğol Raporu", s.98. Kıpçakların kovulması yönüyle bu ultimatom, Kalka muharebesi öncesinde Rus knezlerine verilen notayı hatırlatır. Bk. A.T. Özcan, a.g.t., s.26-28.

⁶⁴ Frederik'in Macarları bu şekilde suçlaması P. Jackson tarafından ayrıca değerlendirilmiştir. Bk. Jackson, *a.g.e.*, s. 61, 62. Moğolların Macaristan saldırısına dair bilgi veren Splitli Toma, IV. Bela'ya tabi olmasından ötürü olsa gerek krala doğrudan bir suçlama getirmez. Ancak savunmak yoluna da girmez. Bk. Sweeney, "Thomas of Spalato and the Mongols", s.160.

hazırlıksızlarmışçasına itilerek karargâhlarına çekildiler⁶⁵. Macarların ve Tartarların orduları arasında neredeyse 5 millik bir uzaklık bulunurken Tartar öncüleri şafağın karanlığında birden bire saldırdılar ve Macarların karargâhını çepeçevre kuşattılar. Kendilerine karşı duran önde gelenleri ve krallığın büyük kısmını katlettiler ve biçtiler. Macarların sınırsız kalabalığını düşmanca katlettiler ve eski zamanlardaki hiçbir şiddetli muharebede benzeri görülmedik şekilde yok ettiler⁶⁶.

Kral bu şekilde çok zor bir durumda kaçtı, atı onu çok hızlı bir şekilde kardeşçe ilişki içinde olduğu İlyria kralına⁶⁷ götürdü ki burada korundu⁶⁸. Fatihler böylelikle kaleleri ve yağmaları mutlulukla ele geçirdiler. Macaristan'ın önemli bir kısmını ve çok kıymetli topraklarını, Tuna ırmağının öte yakasını ve buradaki bereketli tarlaları kılıç ve ateşle barbarlara yakışır biçimde harap ettiler. Geriye kalan yerleri de küstahça tehdit ettiler ki bunları Macar kralının elçisi olup Roma'ya gönderilmiş saygıdeğer piskopos Vatiense'den⁶⁹ öğrendik. Aynı zamanda sevgili oğlumuz, Roma tarafından seçilen Augusti'nin daimi, Kudüs'ün ise varisi Konrad'ın⁷⁰ mektubu ve Bohemya⁷¹, Avustralya⁷² ve Bavyara⁷³ kontlarının düşmana komşu olduklarından dolayı deneyimleriyle bilgi sahibi olan elçilerinin tamamen tasdik edilmiş sözlerinden de olanları öğrendik. Bununla birlikte bu halkın ünü ortaya çıkmalarından önce bilinir hale gelmişti.

⁶⁵ Macar ordusunun bir taktik olarak benimsediği Sayo köprüsünü tutmak görevini yerine getiremediği anda karargâha doğru geri çekilmelerinden Splitli Toma da bahseder. Bk. Thomae Archidiaconi Spalatensis, *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum Pontificum*, edited, translated and annotated by D. Kabric et al, Central European University Press, Budapest-New York 2006, s.262 (Latince metin), 263 (İngilizce metin).

⁶⁶ Macar ordusu 11 Nisan 1241'de gerçekleşen Mohi muharebesinde Moğol ordusu karşısında tutunamayarak dağılmıştır. Söz konusu muharebeye ilişkin bk. L. Negyesi, "Muhi Muharebesi", çev. G. Dilbaş, *Tarih Okulu*, S.XIV/2013, s.245-265; Grousset, a.g.e., s.275, 276; Jackson, a.g.e., s.64.

⁶⁷ IV. Bela'nın kardeşi Kolaman 1227-1241 yılları arasında bölgede idare sürmüştür. Bk. Matuzova, a.g.e., s.143, 167/61dn.

⁶⁸ Macar ordusunun Moğollar önünden kaçarcasına çekilişi Splitli Toma tarafından da ifade edilir. Bk. Sweeney, a.g.m, s.160. Carpinili Plano ise Macar Kralını kaçmasıyla ilgili haksızlığa kaçan sert bir dille eleştirir. Bk. Dowson, a.g.e., s.30.

⁶⁹ Waitzen piskoposu II. Stephen.

⁷⁰ Babasının ölümünden sonra Germen İmparatorluğunun başına geçecek olan IV. Konrad (1250-1254).

⁷¹ I. Wencaslaus (1230-1253)

⁷² Avusturya Arşidüğü II. Frederik (1230-1246)

⁷³ Bavyera Dükü II. Otto (1231-1253)

Sayırsız orduları üç lanet kısım halindeydi. Tanrının müsamaha göstermesinden ötürü parçalara ayrılmaya karar vermişlerdi.

Bunlardan birisi Prusyalılara⁷⁴ gönderilmiş ve (buradan da) Polonya'ya ilerlemişti. Polonya Prensi ve dükü⁷⁵ yıkıcı bir saldırıya uğradı ve sonrasında da bu bölgenin tamamı tarumar edildi. İkinci ordu Bohemya sınırlarına ilerlemişti, (ancak) saldırı kesildi, (çünkü) bu toprağın kralı askerleriyle birlikte onların üzerine yürümüştü⁷⁶. Üçüncü ordu hızlı bir şekilde Macaristan'a ve Avusturya'nın sınır komşularına ilerledi⁷⁷. Üzüntüden kaynaklanan korku ve hatta ürperti her bir kimseyi ele geçirdi ve herkese saldırdı. (...).

Bu halk ölümcül ve kanunsuz, hatta insanlığa yabancıydı. Onlar bir efendiye sahip olup onu izliyordlardı ki ona karşı itaatkâr ve saygılı olup onu yeryüzünün efendisi olarak anıyorlardı⁷⁸. Vücutları bodur ve sağlam, kalıplı, güçlü ve diri ydi. Cesaretili, efendilerinin emirlerine boyun eğici, yüzleri geniş,

⁷⁴ *Pructenos*. P. Jackson'un da işaret ettiği gibi burada bir yazım yanlışlığı vardır. Zira Moğollar Prusya olarak anılan bölgeye saldırmadıkları gibi Polonya'nın kuzey-güney istikametinden düzenledikleri bir sefer kaynaklara yansımamıştır. Bk. Jackson, *a.g.e.*, s.78/42dn. Ayrıca bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.143, 167/68dn. Frederik'in bu şekilde bir ifade de bulunması, ülkesindeki Moğol tehlikesinin ne kadar büyük olduğunu göstermeyi amaçlı olsa gerektir.

⁷⁵ Silizya Dükü Henry (1238–1241). Henry Leignitz'de Moğolların karşısına çıkmışsa da 9 Nisan 1241'deki muharebede hayatını kaybetmiştir.

⁷⁶ Aşağıdaki dipnota bk. 170.

⁷⁷ Burada Moğol ordusunun Batu idaresindeki kısmının Macaristan üzerine saldırısından bahsedilmektedir.

⁷⁸ Metinde “*Et nuncupa(n)t deum terrae*” yani “Onu yeryüzünün Tanrısı olarak anıyorlardı” şeklinde ifade edilmiştir. Ancak burada muhtemelen bir anlam karmaşası vardır. Moğolca, Farsça, Arapça ve Rusça olarak kaleme alınmış hiçbir kaynaktan geçmemesine karşın bazı Latince metinlerde Moğolların, Hanlarını *Tanrının evladı* olarak gördüklerinden bahsedilir. Mesela Baycu Noyan'ın ve Mönge Han'ın mektuplarında Cengiz Han'dan bu şekilde bahsedilir. Bk. E. Voegelin, “The Mongol Orders of Submission to European Powers 1245–1255”, *The Collected Works of Eric Voegelin*, Vol. X, ed.E. Sandoz, University of Missouri Press, Columbia-London 2000, s.93, 97, 104-106vd. Söz konusu ifadenin esasında bir çeviri yanlışlığından ileri geldiği anlaşılıyor. Nitekim söz konusu dönemde çevirilerde yanlışlık sıklıkla karşılaşılan bir durumdu. Mesela Güyük Han'ın *ordasında* kaleme alınan ve Plano Carpinili Johannes tarafından Papalığa sunulup bugün hala Vatikan arşivinde saklanan mektubun Moğolca'dan Farsça'ya tercümesi buna benzer hatalarla doludur. Bk. V.V. Barthold, *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, haz. K.Y. Koprıman-İ. Aka, TTK yay., Ankara 2006, s.166. Elçigiday'ın mektubunda ise Moğol Han'ından *Rex Terrae* yani *Yeryüzünün Hükümdarı* olarak bahsedilmiştir. Bk. D. Aigle, “The Letters of Eljigidei, Hülegü and Abaqa: Mongol Overtures or Christian Ventriloquism?”, *Inner Asia*, Vol.7, s.148. Dolayısıyla bu konuda ayrıca bir inceleme yapmanın zarurı olmasına karşın, ilgili ifadenin yanlış tercümenin sonucu olduğu değerlendirilebilir. Buna göre *Chronica Maiora*'da yer alan ifadenin, yeryüzünün efendisi manasındaki *dominus terrae* yerine yeryüzünün Tanrısı manasındaki *deum terrae* ifadesinin kullanılmasıyla ortaya çıkan bir yanlışlama olduğunu düşünüyoruz.

bakışları sert, çılgınlıkları kalplerine uygun bir şekilde dehşet vericiydi. Kanlı öküz, eşek veya at derisi giyerlerdi. Undan yapılma yiyecekleri kendilerini güçlendiren zırhlarına dikerlerdi ki bunu hala yaparlar. Fakat iç çekmeksizin konuşamıyoruz, fatihler çoktan Hıristiyan ordusunun soyundan gelenlerden elde ettikleri yağmayla kuvvetlendiler. Tanrının öfkesinden ötürü acı ve keder içinde kendi silahlarımızla katledildik. Bundan başka atları yenileyip iyi beslediler, iyi kıyafetler kuşandılar. Tartarlar kimseyle kıyaslanamaz okçudurlar. Beraberlerinde taşıdıkları deri (tulum) bir sanat şaheseridir ki bununla nehirleri aşarlar. Yiyeceklerini kaybettiklerinde ağaçların kabuklarını ve yapraklarını, atlarının buldukları otların köklerini beraberlerinde taşırlar. Söylediklerimizi elçilerin sözlerinden ve mektuplarından öğreniyoruz. Hıristiyan prenslerini ihtiyatlı ve dikkatli bir şekilde barış ve sevgiyle bir arada güçlerini yükselterek güç birliği etmeye, İsa'nın devletlerine sıkıntı veren görüş ayrılıklarını halletmeye, onlara engel olmak için son zamanlarda ortaya çıkmaya başlayan uyuma (ortak olmaya), heveslerini yükseltmeye (...) davet ediyoruz.

Ey Tanrı! Ne kadar çok ve sık alçakgönüllü şeyler istiyoruz ki tamamı Roma'daki yüksek makamın, aramızdaki günahkâr anlaşmazlıkların yok olmasıyla gözyaşlarının dinmesi, hastalıklı isteklerin hücumunun kontrol altına alınması yoluyla yeniden canlanması, onları (=Tatarları) dindirerek hâkimiyet altına almamız ve barış içinde geri atmamız içindir. Fakat adalet onun (=Papa'nın) isteği ile sağlanacaktır. Sahtekâr sözlerle (meseleleri) idare edemez, (bu şekilde) sadece saldırdığı birden fazla halkla kavga eder. Elçiler ve habercileriyle Kutsal toprakları ele geçiren Tartar veya Sarasin zorbalarına karşı Haçlı seferi ilan etmeli. (Oysaki Haçlı seferini) Bana, kilisenin silahı ve savunucusu olan bana karşı ilan etti⁷⁹. (Dahası) bize karşı isyan edenlere onurumuzu ve şanımızı teslim ederek memnuniyetle birlik kurdu. Ayrıca düşmanlık içindeki yerel ahalimiz ile akrabalarımızı (bizimle mücadele etmeleri için ?) serbest kıldı.

Barbarları nasıl geri atabiliriz? Bildiğiniz gibi her tarafa saldıkları ajanları ve hiçbir ilahi kanunları olmaksızın Mars'a özgü disiplinli karakterleri sayesinde uyumsuzluk içindeki devletler, tahkimat ve askeri olarak savunmasız bölgeler hakkında bilgi sahibi oluyorlar. Krallıkların sıkıntılarını ve krallıklar arasındaki çekişmeleri öğreniyor, zaman kaybetmeksizin hareketleniyor ve saldırıyorlar. Böyle bir yöntemi ne kadar övsen az! Bundan ötürü Tanrının yardımıyla

⁷⁹ Bu sefer hakkında bk. J.R. Strayer, "The Political Crusades of the XIIIth Century", *A History of the Crusades*, genr. ed. K.M. Setton, Vol.II, University of Winconsin Press 1969, s.350-353.

barbarları ve kiliseyi günaha sürükleyen ahaliyi def etmek için gücümüzü ve dikkatimizi toplayacağız. İşte bu maksatla sevgili oğlumuz Konrad ve imparatorluğumuzdaki diğer prensleri kalabalık bir güçle, büyük bir tehlike ortaya çıkaran barbarlara saldırın ve saldırılarını geri püskürtünler diye gönderdik. Siz sayın efendiden halkın iyiliği için dinimiz Hristiyanlığın yazarı efendimiz İsa için yakarıyoruz ki krallığımızda, talihini Tanrı korusun, ne kadar varsa dinç askerinizi ve diğer silahlılarınızı ve silahlarınızı ihtimam ve temkinle acil bir şekilde İsa'nın dökülen kanı ve bizi birbirimize karıştıran akrabalık bağları adına⁸⁰ yüreklilikle yardıma hazırlamanızı talep ediyoruz. Böylelikle Hristiyanların özgürlüğü için erkekçe bizimle birleşsin ve daha şimdiden Almanya sınırlarına veya Hristiyanlığın kapısına doğru ilerleyen⁸¹ düşmana karşı mücadele etsinler. Bir araya gelmiş muzaffer insanların efendiyi onurlandıran ordusu zaferi kazanacaktır. Eğer, Tanrı saklasın, Almanya sınırlarını istila eder de kapılarda kimse direnmezse, bu sefer birden bire patlayan şimşek gibi diğer kapılara da gelirler ve böylelikle dünyanın bambaşka tarafları da kirletilir. Bundan ötürü siz muhteşem kimseden istiyoruz ki yakınımızdaki sınırlarda kol gezen dost olmayan halklar varken acele bir şekilde direnmek için yardımcı kuvvetlerinizi göz önüne alın. Çünkü onlar yaşamın tehlikelerine aldırış etmeden her şeyi kendilerine bağlamak, Tanrı'yı reddetmek, Batıyı kendilerine bağlamak, İsa'nın adını ve dinini devirmek ve alaşağı etmek için memleketlerinden çıkmaya yeltenmişlerdir. Tanrının kendilerine bahsettiği hiç beklemedikleri bir başarı kazanmalarından ötürü azgın bir çılgınlığa kapıldılar, sanki dünyadaki krallıkların tamamı kendilerine boyun eğmiş, prensler ve krallar onlara bağlı, mahkûm görevlilermişçesine. Efendimiz ve önderimiz olan İsa'dan, düşmanlarımıza karşı özgürlüğümüzü kazanmayı, Tartarya'dan çıkan bu halkın ümidini kibirle keserek, karşı çıkabileceklerini hissettikleri Batının gücünü tattırarak Tartarların kendi Tartaryalarına def olmalarını ümit ediyoruz. Yoksa cezalandırılmadan bölgeler üzerine yolculuk ettiklerinden, pek çok halkı hâkimiyet altına alacak, pek çok suçu işleyecek, tedbirsiz haldeki çok güçlü Avrupa imparatorluklarının kartallarını ele geçirecekler ki hiç kuşku yok ki şeytan da bu arada ölüleri elde etmiş olacak.

⁸⁰ Alman İmparatoru Frederik'in eşi III. Henry'nin kızı İsabella idi. Bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.145, 167/72dn.

⁸¹ Burada ve aşağıdaki bir satırla yazar, muhabatını, Moğollar durdurulmadığı takdirde istilanın Avrupa'nın tamamına yayılacağı konusunda uyarılmaktadır.

Bu şekilde Almanya ordusu vahşilik ve kalabalıkla (yüzleşirken), çok güçlü bir askeri karaktere sahip Fransa, savaş sever ve cesaretli İspanya, güçlü insanların ve sağlam savunmaya sahip İngiltere, savaş sever kalabalık Almanya, tersaneleri bol Dacia (=Danimarka), zapt olunmaz İtalya, barışa yabancı Burgundia, usanmak bilmez Apulia, güçlü erkekleriyle Yunanlılar, Adriyatikliler ve Tyreliler, korsan ve feth edilmemişlerin adaları Girit, Kıbrıs, Sicilya, okyanus kıyısındaki adalar ve bölgeler, kan dökücü Hybernia (=İrlanda), çevik Wallia (=Galler), bataklık İskoçya, donmuş Norveç ve batıda uzanan tüm asil ve şanlı bölgeler kendi askeri organizasyonlarını sağlayıp önlerine yaşam verici Haçlı bayrağını açarak sadece isyan etmiş olan kimseler üzerine değil, aynı zamanda şeytanların üzerine de korku getirsin (ve bunu) hevesle yerine getirsinler.

Faventi'yi insansızlaştırıp kuşattıktan sonra geri çekilmeleri esnasında verildi, Temmuzun üçüncü günü.

VIII. Felaketin Ortaya Çıkması (1241)⁸²

Böylelikle bu önemli haberler Avrupa'nın tamamına büyük oranda ulaştı. Hatta Sarasinlerin topraklarına da yayıldı. Pek çok kimse arasında bir birinden farklı his ve düşünceler yarattı. Her kim dediyse birileri imparatorlara Tartar saldırılarının birilerinin teşviki ile gerçekleştiğini ve dünyadaki Hıristiyanlık inancındaki tüm monarşilere tıpkı Şeytan veya İsa karşıtları gibi yıkım getireceğini söyledi. Sonra bu söylenenlerin yanlış olduğu ortaya çıktı. Çünkü onların Avustralya'dan veya hatta Doğudaki yerlerden hareket ettiklerini duymamıştık. Fakat gizli düşünceleri vardı. (...). Dünyada sadece yedi iklim vardı ki bunlar Hind, Etyopya veya Marubi, Mısır, Kudüs, Yunanistan, Roma ve Frank'tır. İnsanlığımızın var olduğu başka yer yoktur, (varsa bile) tüccarlar henüz bulamamıştır. Şair Oratios'un dediği gibi:

Tüccarlar Hindistan'a kadar ilerlerler⁸³.

Buradan daha ötesinde kimler gizlidir? Hangi namussuz hileler vardır? Dediklerine göre Hyrcaniler ve İskitler vardır ki bunlar pislik, açgözlü katillerdir, kuzey ülkelerinde dağlarda düzensiz halde ölümcül hayatlarını yaşarlar. Tanrıları dağlardır ve olacakları önceden görürler. Kumanlarla sınırdaş, şimdi ise bir bütün olanlar, (güya) imparatorun teşviki ile diğer önderlerle birlikte Macaristan kralına karşı, bitkin kralı imparatorun kanatları altına girmesi

⁸² Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.119, 120.

⁸³ Impiger extremos curris mercator ad Indos.

için savaştılar⁸⁴. Bunlar olduğunda düşmanlar geri çekildiler. Fakat bir ölümlünün böylesi canavarca bir suçlu tutmasını Tanrı saklasın.

IX. İmparatorun oğlu Henri'nin Konrad'a Tatar ve Kumanlara Karşı Yardım İçin Gönderilmesi (1241)⁸⁵

İmparator, oğlu Henri'yi, imparatorluğun değişik sınırlarında sayısız ordunun bulunduğu ve Tartar ile Kumanların büyük bir saldırıya hazırlandıkları kardeşi Konrad'a, kardeşlerin birbirlerine destek olmaları için gönderdi. (Konrad) Babasının emrindeki 4.000 süvari ve pek çok piyadeye daha pek çok yardımın katılacağını ve böylelikle sayısız bir orduya sahip olacağını düşündü. Saygısız ve terbiyesiz düşmanını öğrendiğinde serinkanlı kaldı. Tuna'dan çok uzak olmayan Delpheos ırmağı⁸⁶ kıyısında kan dökücü bir karşılaşma gerçekleşti. Her iki taraftan da pek çok kimse öldü ve sonunda Tanrı düşman ordusunun çekilmesini bahsetti⁸⁷. Bununla birlikte ölenlerin sayısı çoktu. Fakat çekilmelerinden kısa süre sonra, düşmanların (=Tartarların) Hazar dağlarına kapatılmış Yahudilerden olduğunu, kendilerine yardım etmek için geldikleri ve Hıristiyanları alaşağı edeceklerini düşünen Yahudilerin sahtekârlığı gün yüzüne çıktı. Bu çok büyük kötülükten bu çalışma içinde kısaca bahsedilmiştir.

X. Yahudilerin Korkunç Kötülükleri Hakkında (1241)⁸⁸

Zaman ilerlerken, Yahudilerin pek çoğu, özellikle de İmparatorluğa bağlı olanlar, Tanrı'nın Büyük İskender'in duası üzerine Hazar Dağlarına kapattığı ve birbirleriyle uyum içinde, diğer halklardan gizli bir şekilde yaşamış

⁸⁴ Aşağıdaki dipnota bk. 110.

⁸⁵ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.131.

⁸⁶ Bu mıntıkanın neresi olduğu açığa kavuşturulamamıştır. Daha önce bazı bilim adamlarının burayı Dnyeper olarak ifade etmelerine Jackson karşı çıkmıştır. Bk. Jackson, *a.g.e.*, s.67.

⁸⁷ Moğolların Avrupa'da ciddi bir yenilgi almamışlarsa da söz konusu kayıt küçük bir öncü kıtasının yenilgiye uğramasıyla ilgili olsa gerektir. Bununla birlikte daha önce P. Jackson'un da ifade ettiği gibi bazı doğu kaynaklarında da Moğolların yenilgi aldıklarını işaret eden ifadeler bulunmaktadır. Jackson'un sunduğu kayıtların (Jackson, *a.g.e.*, s.67, 81/77dp) yanında bu haberler Ebü'l Ferec ve Hetum'un eserlerine de yansımıştır. Hatta bu sonuncusunda Batu'nun bir ırmak kıyısında vuku bulan çatışma sırasında boğularak öldüğü de ifade edilir. Dahası Chronica Maiora'daki kayıt ile Hetum'un kaydını birleştirmek mümkündür. Zira Hetum'un Almanya sınırları içinde bahsettiği ırmak, Tuna'nın şimdiki Almanya veya Avusturya sınırları içinden geçen kısmına dökülen bir ırmak olduğu düşünülebilir. Bk. Bar Gregory Abul Farac (Bar Habraeus), *Abul Farac Tarihi*, C.II, İngilizceye Çev. E.A.W. Budge, Türkçeye çev. Ö.R. Doğrul, TTK yay., Ankara 1999, s.532; Haytonus, "Flos Historiarum Terre Orientis", *Recueil des Historiens des Croisades, Documents Armeniens*, Tome II, Paris 1906, s.295.

⁸⁸ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.131-133.

olan Tartar ve Kumanların halk sınıfının⁸⁹ kendi soylarından olduklarına inanıyorlardı. Onların arasından bilge ve önsezili bir kimse şöyle dedi: “*Şanlı Abraham’ın tohumundan gelen kardeşler, Efendi Sabbath’ın üzüm bağı*⁹⁰, *Tanrımız Adonay! Uzun süredir Hıristiyanların idaresine müsaade ettik. Fakat şimdi Tanrının yardımıyla onları alt etmemiz ve İsrail’in seleflerini güvene kavuşturmamız için özgürlüğümüzün zamanı geldi. Bunun için hiç kuşku yok ki İsrail kavminden ve bir zamanlar hapsedilmiş olan kardeşlerimiz, tüm dünyayı kendilerine ve bize bağlamak için geldiler. Bu kadar zor ve uzun yıldan sonra çok büyük bir şan bahşediliyor. Bundan ötürü pahalı hediyelerle onların yanında yer alalım, kendilerini onurlandırarak destekleyelim. Şaraba, tahıla ve silaha ihtiyaçları var”*

Büyük bir neşe içinde bu sözleri söylediler, kılıçları ve hançerleri ve hatta zırhları ve ellerine ne geçirdilse satın aldı ve büyük küplere koydular. İdareleri altındaki Hıristiyan prenslerine açıkça dediler ki Tartarlar olarak anılanlar Yahudidirler ve Yahudilerin yaptıklarından başka şarap içmezler “*Büyük bir hevesle sanki kardeşleriymişiz gibi şarap vermemizi istiyorlar, biz de daha yeni bağ bozumundayız. Diğer taraftan bu insan dışı halka ve devlete düşman olanlarla talep ettiklerini vermek istemiyor ve siz Hıristiyanları onların baskıcı zulmünden kurtarmak istiyoruz. Bundan ötürü 30 küpe yakın zehir dolu şarap hazır ediyoruz, kendileri kısa zamanda yığılıp kalacaklardır”*. Bundan ötürü Hıristiyanlar, Yahudilerin ölümcül hediyelerini sunmalarına izin verdiler. Küpleriyle birlikte Fakat Alemannia’nın uzak sınırlarına geldiklerinde köprüyü geçmeye hazırlandılar. Köprünün efendisi ise adet üzerine kendisine geçiş ücreti ödenmesini istedi. Bunun üzerine onlar, buna karşı çıkarak cevap verdi ve talep edilen ödemeyi yapmayı reddettiler. Bunu imparatorluğun ve tüm Hıristiyanlığın selameti için yaptıklarını, doğrudan Tartarlara gitmek gibi acı bir işle görevlendirildiklerini ve şarabın zehirli olduğunu söylediler. Köprünün efendisi ise Yahudilerin açıklamalarından şüphelenip küplerden birini deldi. Ancak sıvı akmadı. Bunun üzerine (komutan) bu işte bir sahtekârlığın olduğunu anladı, küplerden birisini kırdı ve silahla dolu olduğunu gördü. Ve haykırdı: “*Ey gidi kalpsiz vatan hainleri! Nasıl olur da bizimle bir arada yaşamınıza izin veririz?”* Hemen kendisi ve şaşkınlığa uğramış diğerleri küpleri kırdılar. Düzenli bir şekilde istif edilmiş halde, el siperi olmayan pek çok Köln kılıcı, sapı olmayan hançerleri buldular. Hepsini açtıklarında kendileriyle bir arada yaşamalarına izin

⁸⁹ *Quod plebs Tartarorum et Cumanorum.*

⁹⁰ *Vinea Domini Sabaoth.*

veren, ilişki içinde oldukları ve para alışverişinde oldukları, Hıristiyanlar yerine tüm dünyanın düşmanlarına yardım eden Yahudilerin sakladığı kalpsiz tuzağı öğrenmiş oldular. (...)

XI. Burdegalens Piskoposuna Korkunç Haberlerin İletildiği Mektup (1243)⁹¹

Bu sırada Burdegalens⁹² piskoposuna⁹³ Tartarlar olarak anılan (ki burada Tattar veya Tatar olarak ifade edilmektedirler) insan dışı bir halkın korkunç yıkımı ile ilgili pek çok Hıristiyan krallığına gönderilmiş çok sayıda İmparatorluk mektubundaki ifadelere uygunluk gösteren bu mektup gönderildi ki ifadeleri erkekleri ateşli bir şekilde dehşete düşürdü.

Tanrı'nın inayetiyle Burdegalens yüksek papazı Gerald'a, Nerbonensis'ten Ivo (...). Diyorum ki doğal olmayan, insani nitelikten çıkmış, kanunları kanunsuzluk, öfkesi nefret olan, Tanrının öfkesinin değneği olan bir halk sınırsız bir toprak parçası üzerinde dolaşarak vahşilikle (etrafi) mahvetmektedir. Tüm direnişi kırmakta ve ateşli bir tutkuyla korku dolu bir şekilde (yerleşimcileri) kovmaktadır. Sonunda yazın Tattarlar olarak hatırlanan bu halk, teslim olarak ele geçirdikleri Pannonya'ya ilerlediler. Bu kenti⁹⁴ sayısız kalabalıkla vahşice kuşattılar. Bu sırada burada bizim kahraman askerlerimiz yoktu, sadece yirmisi makaralı oka sahip 50 piyademiz vardı, kalenin dükü⁹⁵ ise kaleyi arkasında bırakmıştı. Bu yüksek tepedekiler, mide bulandırıcı İsa karşıtı devasa ordunun hepsini yukardan görebiliyorlardı ve (bir süre sonra) Hıristiyanların Tanrısına kendilerini hüznü gözyaşlarıyla bıraktıkları duyuldu. (Ardından) birdenbire çevre bölgeler de ele geçirildi, hiçbir şart, talih, cinsiyet, yaş gözetilmeksizin herkesi cezalandırdılar. Efendileri, diğerleriyle birlikte onların cesetlerinin tamamını kemikler hariç ekmek yer gibi yedi. Fakat muhteşem bir şekilde aç ve aç gözlü harisler, talih eseri arda kalanları yemeye layık görmediler. Genel olarak yaşlı ve görünüşleri bozulmuş olarak düşündükleri kadınları günlük yiyecek için, yemedikleri bağırان ve yas tutan güzelleri cinsel birleşmeden sonra boğazladılar. Bakireleri ölene kadar ezdiler⁹⁶,

⁹¹ Matthaedi Parisiensis, *a.g.e.*, s.270-277.

⁹² Bordeaux.

⁹³ Gerald de Mulemort.

⁹⁴ Burada ifade edilen kent Viyana'nın güneyinde yer alan bugünkü Wiener Neustadt'tır. Bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.148, 168/84dn.

⁹⁵ Avusturya Dükü II. Frederik. Bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.148, 168/84dn.

⁹⁶ *Opprimebant.*

ardından da meme uçlarını kestiler ki efendileri bunları zevkle tuttu. Vücutlarındansa akşam ziyafeti çektiler.

Bu arada birbirine hiçbir zaman yakın olmayan Avustralya dükü, Bohemya kralı, Aquilegiae patriği⁹⁷, Korint dükü⁹⁸ ve marki⁹⁹, dendiğine göre dikkatlerini Bade üzerine verdiler ve şiddetli bir savaşa girişmeye karar verdiler. Bu esnada bu iğrenç ordu ortadan kayboldu ve iğrenç süvariler Macaristan'a ilerlediler. Birden bire ortaya çıktıkları gibi aniden kayboldular. Dalmaçya prensi¹⁰⁰ kaçanlardan sekiz kişiyi esir almıştı. Onlardan birisinin İngilizlerden olduğunu sadece Avusturya dükü biliyordu. (Bu kişi zamanında) Suçundan ötürü İngiltere'den kovulmuştu. O, Tattarların hükümdarlarından birisinin elçisi olarak Macar kralına iki kere gitmiş ve daha sonra yapacakları kötülükleri bildirmiş ve uyarılmıştı. Ancak sonrasında Tattarlara hizmet etmekten vazgeçmemişti. Bizim bu Dalmaçyalı prens¹⁰¹ onu Tattarlarla ilgili gerçekleri söylemeye her türlü sözlerle inandırmaya çalıştı.

Bu kişi ilk önce isminin lanetlenmesinden öfkeyle bahsetti. 30 yaşından önce Acre'de sahibi olduğu her şeyi kumarda kaybettiğinden; basit bir kıyafetinden, deriden ayakkabısından ve önemsiz bir başlığından başka hiçbir şeyinin kalmadığından; uğradığı yüzkarasından ötürü açlıktan hasta düştüğünden, saçlarının aptallığından ötürü kesildiğinden, aptal bir insan olarak aşağılandığından, başıboş bir halde ülkeleri gezdiğinden, dayanıklı yabancılarla karşılaştığından bahsederek hayatını anlattı. Bununla birlikte sözleri gün be gün değişmeye başladı, gönlü kendisini emanet ettiği şeytana meyletti. Sonunda büyük sıkıntı, havanın değişimi ve Kaldaniler arasında beslenmesinden ötürü, acılı bir halsizlik hali kendisini kapladı ve acı hayat keyifsiz bir hal aldı. İleri adım atmaya veya geri dönmeye güç bulamadı, azar azar nefesi kesilmesinden ötürü olduğu yerde kalakaldı. Daha önce itiraf ettiklerine dair çok küçük mektuplar tutmaya başladı, (bildiklerini) yazı tablalarına emanet etti ve yerli bir zihinle doğru bir biçimde nakletti, aynı şekilde öğrendiği pek çok dili de. Onun verdiği bilgilere göre Tattarlar casusları yoluyla onu seçtiler, ihtimam gösterdiler ve ona dünyanın tümünü ele geçirmek istediklerini söyledikten sonra kendilerine inanması üzerine pek çok hediye bahşedip hizmetlerine aldılar, çünkü çevirmen olarak ona ihtiyaçları vardı.

⁹⁷ Berthold von Meran.

⁹⁸ Bernard.

⁹⁹ Bade markisi VI. Herman.

¹⁰⁰ Macar kralı IV. Bela'nın kardeşi Koloman.

¹⁰¹ Bu kimse Bela'nın küçük kardeşi olmalıdır.

Onların gelenekleri ve batıl inançları, vücut yapıları ve şekilleri, anavatanları, savaş usulleri üzerine bilgi verdi ve onların diğer milletlerin tamamından daha açgözlü, sinirli, kurnaz ve merhametsiz olduklarına yemin etti. Fakat üstlerine zorla getirilmiş olan sert ve vahşi cezalarından da bahsetti. Kavimlerinin önderlerini Tanrı olarak anar ve mevsim zamanlarını onurlandırır, en çok da dört mevsimi. Yarattıklarının hepsinin tek başlarına kendileri için yaratıldığına inanırlar. Asilere karşı giriştikleri mücadelede yaptıklarını günah olarak saymazlar. Sert bir ruha ve fiziğe sahiplerdir. Yüzleri ince ve soluk, omuzları sert ve dik, burunları biçimsiz ve küçük, çeneleri dik ve keskin, ağızlarının üstü kısa ve derin, dişleri uzun ve ince, göz çukurları saçlarından burunlarına kadar uzanır halde, gözleri oynak ve kara, bakışları yan bakışlı ve merhametsiz, kemiklerinin sağlamlığı ve güçleri sınırsız, bacakları uzun, fakat incikleri¹⁰² kısa, boyları ise bize benzerdir, elbette incikleri hariç. Kalkedon ötesindeki ülkeleri, bir zamanlar terk edilmiş ve büyük oranda yıkıma uğramıştı. Aslanları, ayıları ve diğer vahşi hayvanları ok ve diğer aletlerle avlar, bunların derilerinden kendilerine hafif zırh yaparlardı, fakat içinden ok geçmezdi. Büyük olmayan, ancak kuvvetli ve az beslenen atlar yetiştirirlerdi. Mızraklara, sopalara, iki taraflı baltalara, dayanıklı kılıçlara ve oklara sahiptiler ve bilgece savaştılar. Sırtları zırh olarak zayıftır, yine de savaştan efendilerinin ana bayrağını geri çekilir görene kadar asla kaçmaz ve dönmezler. Yenildikleri zaman yalvarmaz ve yendiklerinin canını bağışlamazlar. İstek ve niyetleri tüm dünyayı kendi egemenlikleri altına almak ve her şeyi tek bir kişi gibi kurmaktır. Binlerce bini hesaba katmazlar. Hizmetlerindeki erkeklerin sayısı 600.000'dir. Hazır orduyu karargâha¹⁰³ gönderirler, hızlı atlarıyla üç günlük yolu bir günde alırlar. Böylelikle tüm farklı bölgeleri, tüm silahsız ve güçsüz insanları ele geçirirler ve hemen dağılırlar. Eğer bölgenin onlara karşı birleşmiş, savaşa hazırlanmış ve onlara gitmemiş¹⁰⁴ kral veya prensi kuşatılmışsa çok büyük katliamda bulunurlar. Bölgenin insanlarına ve prenslerine barış dönemlerinde hiçbir neden olmaksızın saldırırlar. Bir zamanlar Colonia'yı (=Köln) kutsal cesetleriyle süsleyen Magi¹⁰⁵ krallarını(n kemiklerini/küllerini) geri getirmek için, bir zamanlar onları baskı altına almış ve mahvetmiş olan Romalıların güç

¹⁰² *Tibias.*

¹⁰³ *Mansiones.*

¹⁰⁴ *Non inveniat.*

¹⁰⁵ Hristiyan teolojisine ait bir efsanede geçen kimseler telaffuz ediliyor. Bunlar teolojiye göre İsa'yı doğduğunda ziyaret eden doğulu üç kraldır.

gösterisi ve açgözlülüğünden, Hiperborelileri¹⁰⁶ ve diğer pek çok halkı kendilerine bağlamak, Tötonların nefretini kendi yöntemleriyle hafifletmek, Galyalılarından askerliği öğrenmek, kendi kalabalıklarına kâfi gelecek bereketli topraklar için, Galya'daki Aziz Jacob'a haclarını tamamlamak için ana vatanlarına ilerledikleri yalanını söylemişlerdir. Bunun gibi masallarla teker teker krallarla anlaşmaya varır, özgür bir şekilde topraklarından geçerler. Ancak anlaşmayı dikkate almazlar ve (onlar da diğerleri gibi) yok olurlar. Bundan ötürü bütün Hristiyanlık halkı tehlikeyle yüz yüze gelecektir (...). İnançları ve diğer şeylerden ötürü prensleri ve toprak sahiplerini¹⁰⁷ kendilerine iyi niyet besler hale getirecekler. (Ancak) onlar hiddetli ve vahşi Tattarlara karşı çıkmalıdır. Eğer (bunu) yapmazlar, yapmış gibi yapar veya yardım ederlerse kötü bir iş yapmış olacaklar. Kara ve beyaz rahipler, dahası Norbertini katedrali üyeleri nasıl bir dünyevi ölümü istemekte ve tehlikeyi nasıl görmektedirler, Tattarlara karşı haçlı seferi ilanını neden yapmıyorlar? Hey gidi krallıkların aptalca danışma meclisleri! Piskoposların ve başpapazların dilsiz dönmeleri! Çılgınca vahşiliklerinden ötürü Hristiyanların altı krallığı şimdiden iştilmedik bir şekilde yok edildi ve diğerleri de tehdit altındadır. Katliamların örnekleri, (ne yazık ki) hayatta kalanlara dikkatli olmaları için bir bilgi vermemektedir. Dahası anavatanda yabancı düşmanları görmemezden geliyor ve denizin ötesine hiçbir şey olmamış gibi saldırıyoruz.

Bunlardan ötürü sizlere babalık hisleriyle değer veren ben, İsa adına şunu tavsiye ediyorum: aralarında orta bir noktada bulunduğunuz Fransa, İngiltere ve İspanya krallarına bunların hepsini uygun bir şekilde bildiriniz, eğer mümkünse onları uykularından şikâyetlerle uyandırınız. Bilfiil sürekli veya seri bir şekilde pek çok bin kişilik ordularla yabanilere karşı nasıl ilerleyecekleri konularını aralarında düşünsünler. İsa'ya bağlı olanları güvende olmaları için tanıklığa çağırıyorum ki bu canavarların çoğu veya tamamı mahvolsunlar veya teker teker mahvedilsinler. Hoşça kal.

¹⁰⁶ Ural dağları civarındaki halkları betimlemek için kullanılan bir kelimedir. Kelime Herodot'un eserinde de karşımıza çıkar.

¹⁰⁷ *Magnatum*

XII. Macaristan Kralı Tatarlara Karşı Yardım İstemek İçin İmparatora Nasıl Müracaat Etti (1244)¹⁰⁸

Bugünlerde Macaristan kralı, Tartarlarca krallığından kovulması üzerine İmparatorun (=II. Frederik) yardımına, ayrıca sonuç getirecek görüşlerine ve düşmanına karşı saldırmak için yardımına müracaat etti. Böylelikle uzun ve gizli haberleşmeler oldu ki imparator hazretleri düşmanın saldırılarından ve barbarların etkisinden Macaristan'ı kurtarmaya, adı geçen kralın idaresini kurtarmaya, (Macar kralının ise) İmparatorla (=II. Frederik ile, yani kendisiyle) barışı sağlamasına ve ardından da efendisiymiş gibi imparatora bağlı kalmayı amaçladı. Bundan ötürü (II. Frederik) sayısız kalabalıkta bir orduyu tehlikeleri ve büyük maddi giderleri gözetmeden gönderdi. Onları insan dışı Tartarlardan kurtardı ve düşmanı krallığın sınırlarının ötesine güç ve bilgelikle def etti¹⁰⁹. Dediler ki bu lanet olasıca Tatarlar İmparatorun haince bir tuzağından ötürü gelmişlerdir. (Buna göre Macar kralı) imparatorun idaresine geçecek ve boyun eğecek, böylelikle de imparator, kralı ve krallığı kendi idaresine alabilecekti. Fakat bu (sadece) hainlerin söylentileriydi, güvenilecek hiçbir tarafı yoktu¹¹⁰. İşte Macaristan krallığının özgürlüğe kavuşturulması ve kralının da barışla tahtına oturmasından ötürü Macaristan, İmparatorluğa bağlandı ve 300 askerini onların hizmetine vererek imparatorun sınırlarında bağlılıkla savaşmaya mecbur kaldı¹¹¹.

¹⁰⁸ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.298.

¹⁰⁹ Yazar burada çok açık bir şekilde Moğolların Frederik'in baskısı neticesinde geriye itildiklerini dile getirir. Aşağıdaki başlıkta da görülebileceği üzere bu ifade, yazarın, II. Frederik'e duyduğu sempati ile ilgili olup tarihi bir gerçekliği yoktur.

¹¹⁰ Chronica Maiora'da II. Frederik'in Moğolları Macar Kralı ile savaşmaya teşvik etmesi dedikodusu burada ikinci kez karşımıza çıkar. Bu iddia öyle anlaşılıyor ki Moğol istilasının yaşandığı günlerde bir dedikodu olarak söylene gelmiştir. Bununla birlikte yazarın da ifade ettiği üzere bunda inanacak bir hakikat yoktur. Ancak bizim için ilgi çekici husus, kayıtların, daha önce V. V. Bartold'un da dikkati çektiği üzere, Moğolların Harezmsah Sultanlığı ile mücadelesinin de Halifelüğün teşvikine bağlayan zamanın kayıtları ile uyumluluğudur. Bartold aksini iddia etse de en azından Halifelüğün suçlanması için bir takım haklı nedenler de vardı. Nitekim bu sırada Harezmsahların baskısı altında bunalan Halifelik çevre güçlerden ve bu arada Küçlüğ'den dahi yardım istemişti. Ancak bu temasın Moğollara kadar uzanması V.V. Bartold'un da altını çizdiği üzere pek mümkün görünmemektedir. Bk. V.V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, haz. H.D. Yıldız, TTK yay., Ankara 1990, s.424, 425. Bu açıdan bakıldığında her iki dedikodunun ortaya çıkması ve gelişmesi, mücadele ortamının sosyo-psikolojik ortamı ile ilişkilidir. Yine benzer psikolojinin izlerini daha başka dönemlerde de bulmak mümkündür. Mesela Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'un fethi öncesinde yaptığı konuşmada Timur'un Yıldırım Bayezid'in üzerine Doğu Roma'nın kışkırtmasıyla yürüdüğü iddia edilmiştir. Bk. M. Ak- F. Başar, İstanbul'un Fetih Günlüğü, Çamlıca yay., İstanbul 2010, s.122.

¹¹¹ Macar kralının Frederik'e boyun eğmesiyle ilgili bk. Jackson, *a.g.e.*, s.67.

XIII. Tartarların Doğu Ülkelerine Doğru Def Edilerek Farklı Yerlere Dağılmaları (1244)¹¹²

Tartarlar imparatorun baskısına daha fazla direnemeyerek kuzey bölgelerden çekildiler ve doğuya doğru hızlı bir şekilde ilerlediler (=geri çekildiler)¹¹³. İran'ın bir kısmı vahşi bir biçimde tarumar edilirken kana susamış insanlar ve insan olmayanlar Kızıl Deniz sınırlarına yerleştiler. Buranın büyük kısmı Babil hükümdarına aitti¹¹⁴. Harezmliler olarak anılanlar tehdit edildikleri dönemde ülkelerinden kaçmış, Tartarların saldırısından kurtulmuşlardı. Ardından Babil hükümdarına gelmiş, saygısız bir biçimde yerleşecek yer talep etmişlerdi. Sultan bunu fark edince eğer reddederse kılıçla tehdit edileceğini anladı ve dedi ki: “*Buraya uzak olmayan bir yerde Hristiyan dediğimiz, deniz kıyısında ikamet eden ve bizim dinimize isyankâr olan ve bizlere tehdit oluşturan ve acı veren ve acı bir şekilde tehdit edenler vardır ki en önemli yerleri Kudüs'tür. Buraya yağmalamak için gidin ve kendilerini buradan çıkarın ve elde ettiğiniz yere yerleşin. (...)*”. Bu sözler üzerine Kudüs'e saldırdı ve Hristiyanları en küçük acıma göstermeden katlettiler. (...)¹¹⁵.

XIV. Tartarların yaptıklarından kaçan Rusya piskoposu Petrus'un, Tatarların İstekleri ile ilgili Söyledikleri (1244)¹¹⁶

Dünyanın ölümcül günü geri geldiğinde, Rusya'nın yüksek din adamlarından birisi olan Petrus¹¹⁷ isimli değerli, onurlu, dini değere ve kıymete

¹¹² Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.299, 300.

¹¹³ Çok açık bir şekilde II. Frederik'i öven bu satırların tarihi hiçbir hakikati yoktur.

¹¹⁴ Ortaçağ'da Babil hükümdarı tabiri Mısır'a hâkim olanlar için kullanılmışse de (P. Pelliot, “Les Mongols et la Papauté”, *Revue de L'Orient Chretien*, Tome IV, Tom. XXIV/1924, s.61 (Bundan sonra Pelliot II); Schein, *a.g.m.*, s.806, 807, 818.) yazar burada esasen Eyyubilerden bahsetmektedir.

¹¹⁵ Eyyubi Sultanının Harezmlileri Kudüs'e yöneltmesinden Simon da bahseder. Bk. Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245–1248*, çev. E. Özbayoğlu, Daktav yay., Antalya 2006, s.35. Harezmlilerin Ortadoğu'daki faaliyetleriyle ilgili bk. P. Jackson, “The Crusades of 1239–41 and their Aftermath”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol.50, No.1/1987, s.32-60.

¹¹⁶ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.386-389.

¹¹⁷ Bu kişinin Petr Akeroviç adlı bir din adamı olduğu ve Çernigov knezi Mihail Vsevolodoviç tarafından Lyon'a gönderildiği S. Tomeşevskiy tarafından öne sürülmüş ve Rus bilim camiası tarafından da kabul görmüştür. Bk. V.T. Paşuto, *Oçerki po İstorii Galitsko-Volynskoy Rusi*, İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR 1950, s.67, 263. Bununla birlikte bunları tahminden öte doğrulayabilecek hiçbir veri yoktur. Mesela Lyon'a sadece Çernigov knezi değil ayrıca Vladimir Büyük Knezi Yaroslav Vsevolodoviç'in de elçi gönderdiğiyle ilgili iddialar vardır.

sahip bir kişi, piskoposluğundan Tartarlar tarafından çıkarıldı. Ancak krallığından Cisalpin'e¹¹⁸, yardım ve öneri elde etmek için kaçtı ki Tanrının yardımıyla Roma kilisesi ve prenslerinin merhametini istiyordu. Kendilerinin Tartarlardan korunmalarını rica etti. Sonra da deneyimlerine göre yaşadıklarını anlattı:

“Onların Gedeon'un görüntüsünden güney ve kuzeyin çok uzakta kalan taraflarına çekilen ve Erten olarak anılan bu yeri dehşet ve çok büyük bir kayıp içinde bırakan Medyalıların arda kalanları olduğuna inanıyorum. Onların on iki efendileri vardır¹¹⁹. Bunların en büyüğü Tartarcan (=Tatar Han) olarak anılır ki bu kişiden ötürü onlara Tartarlar denilir. Bununla birlikte bazıları kendilerini Tarachonta olarak tanımlarlar. Onlar üç evladı olan Chiarthan'ın (=Cengiz Han) soyundan geliyorlardı. Bunlardan ilki Thesyrcan¹²⁰, ikincisi Churicam, üçüncüsü ise Bathatarcan'dı. Onlar yüksek ve ulaşılmaz dağlarda doğup nefes almış olmakla birlikte gelişmemiş, kanunsuz, insan dışıdırlar. Aslan ve ejderhalar tarafından kovulduktan sonra mağara ve kuytulara kendilerini eğitmişlerdir. Sonra baba ve oğulları kendi halklarından oluşturulmuş sayısız bir orduyla buradan çıktılar. Ernac (=Otrar) isimli büyük bir kenti kuşattılar ve ardından da ele geçirdiler. Efendileriyle birlikte ahaliyi katlettiler. Kentin hâkiminin yeğeni Curzeusa'yı¹²¹ pek çok bölgeyi geçerek takip ettiler ve onu koruyan bölgelerin

B.Ya. Ramm, *Papstvo i Rus v X-XV vekah*, Moskva-Leningrad 1959, s.162'den alıntılan V.V. Kargalov, *Konets Ordinskogo İga*, Moskva 1984, s.18. P. Jackson da Petr Akeroviç iddiasını şüphyle karşılamıştır. Bk. Jackson, *a.g.e.*, s.105/3.

¹¹⁸ Zamanında Alp dağlarının İtalya'ya bakan tarafına verilen ad.

¹¹⁹ Burada Avrupa seferine katılmış Cengizlilerden bahsediyor olmalıdır. Nitekim Moğol seferine Tuluy'un oğulları Mōngke ve Böcek; Ögedey'in oğulları Güyük ve Kadaan; Çağatay'ın oğulları Buri ve Baydar ile Cuçi'nin oğulları Batu, Orda, Berke, Şiban ve Tangut ile Cengiz Han'ın Kulan Hatun'dan olma oğlu Kulkan katılmışlardır. Bu hanedan azalarının yanında Subetay ve Burulday olmak üzere daha pek çok komutan da sefere iştirak etmiştir. Bk. A.T. Özcan, *a.g.t.*, s.44. Plano Carpinili Johannes Kaydu'nun da sefere iştirak ettiğini dile getiriyorsa da bu konu üzerinde detaylı bir incelemeden sonra karar verilebilecek bir konudur.

¹²⁰ Paşuto bu kişi ile Novgorod I kroniğinde Kalka muharebesiyle ilgili verilen bilgilerde geçen Teşyukan adlı komutan arasında bağ kurmayı denemiştir. Bk. Paşuto, *a.g.e.*, s.67. Bununla birlikte söz konusu metinde bu kimse muhtemelen bir binlik veya daha da alttaki bir askeri birliğin komutanı olarak karşımıza çıkarken (*Novgorodskaya Pervaya Letopis*, red. A.N. Nasanov, Moskva-Leningrad 1950, s.63) Petrus'un anlatısında Thesyrcan Cengiz Han soyundan bir komutan olarak ifade edilir.

¹²¹ Burada yazar kentin hâkimi ile Otrar valisi Gayır Han'ı, yeğeni ile de Harezşah Muhammed'i kastetmektedir. İkisi arasındaki akrabalık hususu Doğu kaynaklarında da kendini gösterir. Nesevî'ye göre Gayır Han Muhammed'in dayısının oğlu, Ebul' Gazi'ye göre ise Terken Hatun'un amcasının oğludur ki her hâlükârda ana tarafından bir akrabalık mevzu

hepsini tarumar ettiler. Bu arada Rusya'nın büyük kısmını 26 sene önce mahvettiler¹²². Gerçekten ülkeyi yok ettiler ve üç kardeş arasında pay ettiler. Uzun zaman boyunca katlettikleri veya hâkimiyetleri altına aldıkları komşularını yağma etmeleriyle kazandıkları sürülerini idare ettiler. Pek çok şeyler yaptılar ve çok güçlendiler, kendi aralarından efendilerini seçtiler, kalabalıklaştılar. Kentleri kendilerine bağladılar ve ahalisini yendiler. Thesirchan Babil'e ilerledi, Curhican Türklere karşı, Bathatarchan Ornachi'den (=Ürgenç) komutanlarını Rusya'ya, Polonya'ya ve Macaristan'a ve daha pek çok krallığa yolladı. Bu üçü sayısız ordularıyla Suriye'nin bir kısmının yakınlarını işgal ettiler¹²³. Dediklerine göre Etreu bozkırından çıktıklarından beri 34 yıl ilerlemişlerdir.”

İnançları hakkında soru sorulduğunda yüksek papaz onların, dünyayı tek bir efendinin yarattığına inandıklarını, Ruthenlere gönderdikleri elçilerin de şu sözü söylediklerini bildirdi: “*Gökte Tanrı ve oğlu, yerde Chiarchan*”. Yaşam şekilleri hakkında da şunları söyledi: “Yük hayvanlarının, köpeklerin leşlerini ve diğer tiksindirici şeyleri ve hatta ihtiyaç halinde insanları da yerler, fakat çiğ olarak değil pişirerek. Kan, su ve süt içerler. Suçu, zınayı, hırsızlığı, yalancılığı, cinayeti, acımasız ve sert bir şekilde cezalandırırlar. Çok eşlilikten nefret edilmez, bir veya daha fazla eşe sahiptirler. Bir aileyi ele geçirdiklerinde veya acı ile tehdit ettiklerinde veya gizli bir düşünce içinde olduklarında diğer milletlerin (karargâhın içine) girmesine müsaade etmez, ayrı bir şekilde bağlantısını keser, herhangi bir yabancı gelirse de öldürürler.”

Tören ve batıl inançlarıyla ilgili olarak da şunları söyledi: “Her sabah ellerini göğe kaldırır, yaratıcıyı onurlandırır. Yaratıcıya saygılarından yiyeceklerin küçük bir kısmını havaya atar, içecekleri de önce toprağa dökerler. (Bazıları) Vaftizci John'u Efendi olarak benimsediklerini söylerler. Yeni ay çıktığında memnun olur ve şenlikler düzenlerler. Bizlerden çok daha güçlü ve çeviktirler, güçleri de serttir. At ve diğer hayvanları da aynı şekildedir. Kadınları da savaşçıdır, özellikle ok atışları göz alıcıdır. Parçalı zırhları çok sağlamdır ve hayat koruyucudur. Saldırılarında zehirli demirden okları kullanırlar. Pek çok

bahistir. Bk. İ. Kafesoğlu, *Harezşahlar Devleti Tarihi, (1092–1221)*, TTK yay., Ankara 2000, s.240.

¹²² Burada 1223'te vuku bulan ve Kalka muharebesinin ardından bazı Rus kentlerinin saldırıya uğranmasıyla ilgili hadiselerden bahsediyor. Ancak Petrus'un dediği şekilde bu yağmanın büyük bir alanı kaplamadığı Rus kaynaklarında da görülmektedir. Bk. Özcan, a.g.t., s.36.

¹²³ Burada muhtemelen Yasavur Noyan'ın Köseadağ muharebesini müteakip Halep'e doğru yaptığı akından bahsedilmektedir. Sefer ile ilgili olarak bk. O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken yay., İstanbul 2004, s.462.

kuşatma silahlarına sahiptir ve doğru yere sert bir biçimde isabet ettirirler. Göğün altında dinlenir ve havanın kötü olduğunda hiçbir iş yapamazlar. Bütün milletlere ve daha küçük halklara boyun eğdirmişlerdir. Tüm dünyanın kendilerine Tanrılarının yardımıyla bağlanmasını istemektedirler. 39 senedir tüm dünyayı sürgün olmaya mecbur bırakmışlardır. Dünya Tanrının öfkesiyle yeni baştan su basması nedeniyle temizleniyor. Böylece şimdi genel bir yağmaya kalkışıyorlar ve dünya (bu şekilde) temizlenecek. Romalılarla sert bir mücadeleye girişeceklerini söylüyor, inanıyor ve tüm Latinlere Romalı diyorlar¹²⁴. Büyüleyici korku ve intikam fikri var olabilecek. Eğer yenerlerse, tüm dünya efendilerinin eline geçecek. Kendi iradeleriyle ele geçen ve hizmet edenlerle anlaşmayı yeterince gözetiyorlar. Onların seçkin savaşçıları alır ve ön saflarda savaşırırılar. Yanlarına aldıklarının arasında sanatkârlar da bulunur. Onlara başkaldıranlara veya onların hâkimiyetini küçümseyenlere hiçbir şekilde acımaz veya beklemezler. Elçileri kibarca karşılar, (sağ salim) gitmelerine müsaade eder ve geri gönderirler”

En sonunda da denizi veya ırmağı geçişlerinden bahsetti ve onların nehri atları veya bunlardan yapıma derilerle geçtiklerinden, denizin üstünde ise gemi hazır ettiklerinden bahsetti. Chyrca'nın damadı Kalaladin isimli Tatarlardan birisinin konuştuğu yalan üzerine Rusya'ya sürgün edildiğinden bahsetti. Bu kimse karısının sevgisinden ötürü Tatar büyükleri arasındaki konumundan ayrılmış, fakat öldürülmemiştir.

XV. Onların Korkunç Emri (1244)¹²⁵

Aynı senenin yazının sonunda Tartarların en büyük efendisi¹²⁶ gönderdiği elçileriyle Antakya prensliğini iki kez, ya üç talebinin yerine getirilmesini, aksi takdirde kanlı kılıcının intikam alacağını bildirdi. Bu taleplerin ilki kale ve kent surlarının yıkılması, ikincisi prensliğin hazinesinden altın ve gümüşün gönderilmesi, üçüncüsü de 3.000 bakirenin yola çıkarılmasıydı. Antakya

¹²⁴ Buna benzer bir şekilde Rubruklu Willem de Moğolların kendisine Fransa ile ilgili “*sanki hemen oraya gidip her şeyi alacaklarmış gibi*” pek çok soru sorduklarından bahseder. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.175; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.191.

¹²⁵ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.389, 390.

¹²⁶ Burada asıl kastedilen kişi Baycu idi. O, Köseadağ muharebesinden sonra Anadolu içlerine giriştiği seferden sonra güneye de ilerlemiş ve bu sırada söz konusu prensliklerle temasa geçmiştir. Bk. P. Jackson, “The Crisis in the Holy Land in 1260”, *The English Historical Review*, Vol.95/376, 1980, s.488

prensi¹²⁷ bunu öğrendiğinde derin bir nefes çekti ve dedi ki: “*Efendi (=İsa) ve azizleri hiç kimsenin taleplerini yerine getirmeden yaşadılar. Yaşamın geçmesi ve efendinin yargılamasına ilerlemeyi daha çok tercih ediyoruz*”. Böylelikle efendiye gözdağı veren elçiler geri döndüler. Aynı şekilde Tartar kralının sözleri Ermenilere ve Sarasin Sultanlarına da gönderildi. Fakat onların ne şekilde cevap verdiklerini bilemiyoruz¹²⁸.

XVI. Tartarların Hıristiyanlara Karşı Gazabı İkinci Kez Vahşice Tatbik Etmeleri (1246)¹²⁹

Aynı sene (1246) bir araya gelmiş Tartarlar, Hıristiyanların iklimleri üzerine korkunç bir saldırı gerçekleştirdiler. Pek çok Sarasin Sultanlığını zorlu bir şekilde hâkimiyet altına almalarından sonra Ermeni Krallığını ve Antakya krallığını ve diğer pek çok Hıristiyan asillerini kendilerine vergi vermeye mecbur bıraktılar. Sonra zafer kazanacakları ümidiyle Macaristan sınırlarında göründüler, ilkinde kendi hâkimiyetleri altına alamadılar, utanç ve rezalet içinde geri itildiler. İkinci kez saldırdılar. Macar kralı çirkin olanlar tarafından kendi yerleşimcilerinin topraklarını terk etmesinden çok korkmamıştı ve tamamen görününceye kadar savunmaya çekildi. Geri çekildi ve kanlı savaşı bekledi. Karmaşa içinde Papadan tüm Hıristiyanların kendisine korkunç yıkımdan ötürü yardım etmelerini istedi¹³⁰.

¹²⁷ Bu kişi Bohemond'tur. Bk. Jackson, *a.g.e.*, s.74.

¹²⁸ Bunlardan Antakya ve Ermeni Prenslikleri iki yıl sonra Moğollara boyun eğdiler ki bu aşağıdaki başlıkta da dile getirilmiştir. Bu konuda ayrıca bk. Jackson, *a.g.m.*, s.488. Hatta hem Antakya Prensi V. Bohemond hem de Kilikya Ermeni Kralı I. Hetum, Hülegü'nün Bağdat'ı ele geçirmesinden sonra giriştiği Suriye seferine iştirak ederek yararlılıklar göstermişlerdir. Bk. Grousset, *a.g.e.*, s.364; M. Ersan, *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK yay., Ankara 2007, s.195. Türkiye Selçuklu Sultanlığı bu sırada 1243'teki Köseadağ muharebesinin ardından Moğollara boyun eğmişti. Ancak ilgi çekici bir şekilde elçilerini Baycu Noyan'dan sonra Batu Han'a göndermişlerdir. Aksarayî'nin detaylı bir şekilde tasvir ettiği bu gelişmeler Türkiye Selçuklularının Moğol hâkimiyetine geçtikleri ilk yıllarda Altın Orda'ya bağlı olduklarına işaret etmektedir. Ancak Güyük'ün tahta geçmesinden sonra bu hâkimiyet yara alacaktır. Hadiselerle ilgili olarak bk. Bk. Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. M. Öztürk, TTK yay., Ankara 2000, s.29.

¹²⁹ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.547.

¹³⁰ Burada muhtemelen yeni bir Moğol istilasına karşı alınan tedbirlerden bahsedilmektedir. Ancak böylesi bir sefer gerçekleşmemiştir.

XVII. Tatarların İki Elçisinin Papa'ya Gelmeleri (1248)¹³¹

Aynı yaz Tartarların iki elçisi efendilerinden Papa hazretlerine geldiler¹³². Elçilerin asıl amacı Papa'nın sarayında tamamen gizli kaldı. (Bunu) ne din adamları ne memurlar ne de diğerleri, sadece hane halkı açıkça bilebildi. Papa'ya sundukları mektupları bilinmeyen bir dilden bilinen dile, batı bölgelerine ulaşmalarıyla üç kez çevrildi¹³³. Elde bulunan delillere göre pek çoğu mektuplarının içeriğinin Tatarların niyetlerinin ve amaçlarının Frederik'in soyundan gelen ayrılıkçı ve Roma (Papalık) makamına itaat etmemiş olan Grek Battaci'ye karşı savaşa niyetlendiklerine inandılar¹³⁴. Papa Hazretleri (bu fikre herhangi bir) nefret göstermedi, onlara kırmızı olarak andığımız pahalı kıyafetler, seçkin kıyafetler, pek çok hayvanın deri ve kürkleri verdi, tercümanlar vasıtasıyla onlarla memnuniyetle konuştu, özel olarak onlara pahalı altın ve gümüş (eşyalar) sundu.

XVIII. Yayılmış Farklı Söylentiler (1249)¹³⁵

Bu zamanda (1249) hala doğru olup olmadığını bilemediğimiz şayialar yayılmıştı. Krala iletilen hoş mektuplar Tartarların kralının Hıristiyanlığa

¹³¹ Matthaei Parisiensis, Chronica Majora, Vol. V, ed. H.R. Luard, London 1880, s.37, 38.

¹³² Burada Ascelin'in seyahatinden sonra ona refakat ederek Papalığa gelen iki Moğol elçisinden bahsedilmektedir. Bk. Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.47.

¹³³ Burada muhtemelen Uyğur alfabesiyle kaleme alınan mektubun Moğolca'dan Farsça'ya ve nihayetinde Latinceye yapılan tercümesinden bahsedilmektedir.

¹³⁴ Bu kişi II. Frederik'in kızı Anna ile evli olan John Vatatzes'dir. Söz konusu elçilik heyeti ile ilgili olarak bk. Jackson, *a.g.e.*, s.97. Onun Moğollarla ilişkilerinin epey kötü olduğu görülüyor. Nitekim Moğollara karşı Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev ile bir anlaşma da yapmıştı. Bk. Y. Ayönü, "Dördüncü Haçlı Seferi'nin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkisi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXIV, S.1, Temmuz 2009, s.12. İlgili kayıtların değerlendirilmesi için ayrıca bk. J.J. Saunders, *a.g.m.*, s.128. Rubruklu Willem seyahatnamesinin bir yerinde Vatatzes'in Moğol hâkimiyetine geçmediğini ifade ediyorsa da ilerleyen kısımlarda Mönge'nin Ordası'nda elçileriyle karşılaşır. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.47, 169; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.81, 187. Bu çok açık bir şekilde Vatatzes'in ilerleyen yıllarda Moğol tehdidine karşı onlarla temas kurmak zorunda kaldığını göstermektedir. Bununla birlikte aynı seyyah Moğolların Vatatzes üzerine saldırmayı planladıklarını da haber almıştı. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.222; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.232. İlerleyen kısımlarda Vatatzes'e elçi olarak giden bir kimseden bahsedilen satırlarda onun Moğol saldırısından ziyadesiyle çekindiği dikkati çeker. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.226; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.237. Moğol-İznik münasebetleri için bk. M.A. Andreyeva, "Priyem Tatarskih Poslov pri Nikeyskom Dvore", *Sbornik Statey Posvyashennih Pamyati N.P. Kondakova*, Praga 1926, s.187-200. Papalığa gelen heyetle ilgili olarak ayrıca bk. Jackson, *a.g.e.*, s.97.

¹³⁵ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.80.

dönmesiyle ilgiliydi ki bu mektuplara¹³⁶ Additamentum kısmında değerli şevk sahibi kimseler erişebilirler.

XIX. Tatarların Kralının Din Değiştirmesiyle ilgili Kral Hazretlerine Gönderilen Elçilik Heyeti Şayiası (1249)¹³⁷

Bugünlerde (1249) çok hoş bir söylendi yayıldı ki buna göre Tartarların en güçlü kralı Hindistan'daki kara tarikattan (=Benediktin tarikatından) -ki onlara dair Tatarlarla ilgili mektuplarda pek çok şey anlatılmıştır- Petr'e gayretle inandığını ve dua ettiğini, Hıristiyanlığa geçtiğini, vaftiz olduğunu, temizlenmesinden ötürü hoşnutluğunu her türlü dindarlıkla ilan etti ve bilgilendirdi¹³⁸. Ayrıca Damiatta'da (=Dumyat) bulunan Frank kralına (IX. Louis) teselli sözleri ile dostluk (mesajı), gönderdi ve onu, doğudaki toprakları Sarasinlerin pisliğinden temizleyeceği ve cesaretle savaşacağı, Katolik inancını benimsemesi ve yeni vaftiz olmasından ötürü etkili ve hızlı bir şekilde yardım edeceği yönünde şenlendirdi ve inandırdı¹³⁹. Yukarıda ifade edilen bu mektup Arapçadan¹⁴⁰ Latinceye ve Galcaya (=Fransızcaya) çevrildi ve Kral hazretlerine gönderildi ki tamamı Additamentum kısmında yer almaktadır. Frankların kralı da Hıristiyanlığın yüceltilmesinden büyük memnuniyet duydu, (Tatar Hanı'na) kendi kıymetli (çadır¹⁴¹) şapelinini, pahalı dini öneme sahip malzemeler ve

¹³⁶ Parisli Matthew bu mektupların Fransızca asıllarını verdiği için, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere, bu metni çalışma dışında bıraktık.

¹³⁷ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.87, 88.

¹³⁸ Açık bir şekilde Büyük Han ile ilgili bu dedikodunun yayılmasındaki ana etkenin Elçigiday olduğu anlaşılıyor. Bu konuda bk. Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.52. Elçigiday'ın mektuplarının ve diplomatik temaslarının Moğol Hanı tarafından yönlendirilmekten çok, onun Haçlı seferine karşı önlem aldığı şeklinde P. Jackson'un yorumunun aksine (Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.53, 54), Avrupa ile temasların Moğolların Orta Doğu'daki çıkarları için olumlu olduğunu değerlendiren bir bakış açısıyla kendi kararıyla ilgili olduğu anlaşılıyor. Söz konusu husus Mönge'nin bizzat Rubruklu William'a söylediği sözlerden anlaşılmaktadır ki burada Mönge, Elçigiday'ı yalancı, gönderdiği elçileri de sahte elçiler olarak suçlamıştır. Bununla birlikte Willem'in seyahatindeki bir anlatı Elçigiday gibi Mönge'nin de Fransa kralı ile Ortadoğudaki meselelerle ilgili olarak temas kurmak eğiliminde olduğuna işaret eder. Buna mukabil uslubu Elçigiday'dan daha serttir ve kraldan kendisine biat etmesini istemektedir. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.180; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.196.

¹³⁹ Söz konusu elçilik heyetinin Haçlı ordusuna yardım edeceğine yönelik bir haber taşıdığı Joinville'in hatıralarında da yer bulmuştur. Bk. Jean de Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, çev. C. Kanat, Vadi yay., Ankara 2002, s.81.

¹⁴⁰ Burada Arapça olarak ifade ediliyorsa bu mektup muhtemelen Farsça olarak kaleme alınmıştır.

¹⁴¹ Rockhill, *a.g.e.*, s.215; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.225. Moğol Hanına gönderilen bu kilisenin çadır olduğu diğer kaynaklarla sabittir. Joinville bunun detaylı bir tasvirini de yapar. Buna göre içi pahalı kırmızı kumaştan olup üzerinde teolojik motifler nakşedilmişti. Bk. Jean de

Dominiken ile Fransisken rahiplerini onlar hakkında yeteri bilgi edinmeleri için gönderdi. (...)

XX. Tartarların Haşhaşileri Yok Etmeleri (1257)¹⁴²

Bu yıl civarında mide bulandırıcı Tartarlar mide bulandırıcı vahşiler olarak andığımız Haşhaşileri yok ettiler. Eğer birisi Tartarların iğrençliklerini, yaşamlarını ve adetlerini veya Haşhaşilerin azgınlıklarını ve hurafelerini öğrenmek isterse Alban kilisesinde(ki arşivde) bunları hakkıyla elde edebilir.

XXI. Macaristanlı bir Piskoposun¹⁴³ Paris Piskoposuna¹⁴⁴ Mektubu (1242)¹⁴⁵

Tartarların faaliyetleriyle ilgili olarak size Macaristan sınırlarına beş günde geldiklerini ve yazın geçemedikleri Dinyeper olarak söylenen ırmağa vardıklarını cevap yazısı olarak yazıyorum. Fakat bu iş (=karşı tarafa geçmek) için kışı bekliyorlar. Bundan önce casuslarını Rusya'ya göndermişlerdi. Bunlardan ikisi ele geçirilmiş ve Macar kralına gönderilmişlerdi¹⁴⁶ ki bunlar benim gözetimime teslim edilmişlerdir. Onlardan size gönderdiğim yeni bilgiler öğrendim.

Topraklarının nerede olduğunu sordum ve dağların ötesinde olduğunu, Egog¹⁴⁷ olarak anılan ırmak yakınlarında yerleştiklerini söylediler. Dinlerini sordum, kısaca cevap verdiler ve hiçbir şeye inanmadıklarını söylediler. Ardından dünyayı yağmalamak için (yaşadıkları yerden) nasıl çıktıklarını anlatmaya başladılar. Yahudilerin alfabelerine sahiptirler, çünkü bir zamanlar kendi alfabeleri yoktu. Bu harfleri kimlerden öğrendiklerini sordum ve soluk

Joinville, *a.g.e.*, s.81, 178, 183; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.51. Buna benzer dini mekanların Şamanist törenlerde de kullanıldığı görülüyor. Nitekim bundan Rubruklu Willem de bahseder. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.239; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.250.

¹⁴² Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.655. Bilindiği üzere hadise 1256'da cereyan etmiştir.

¹⁴³ D. Sinor bu piskoposun Macaristan'daki Vac kilisesi başkanı olduğunu ileri sürmüştür. Bk. D. Sinor, *a.g.m.*, s.599.

¹⁴⁴ Auvergneli William.

¹⁴⁵ Matthaei Parisiensis, *Chronica Majora*, Vol. VI, ed. H.R. Luard, London 1882, s.75, 76.

¹⁴⁶ Bu kişilerin Julian'ın çevirisini verdiği Batu'nun mektubunu Macar kralına götürmekle görevli olup Suzdal Knezi tarafından yakalanan kimseler olduğu kuvvetle muhtemeldir. Bk. A.T. Özcan, *a.g.m.*, s.98.

¹⁴⁷ Bu kullanım Gog-Mogog kullanımını akla getirmektedir. Moğol esirini sorgulayan din adamının anlattığı diğer hususlar da yine apokrif metinlerde yer alan ifadeleri anımsatır. Bundan ötürü Macar din adamının burada apokrif metinlere sıkı sıkıya bağlı kaldığını ve anlatıyı kendi inancına göre tahrif ettiğini söylemek mümkündür.

benizli insanlardan öğrendiklerini söylediler ki onlar uzun kıyafetler taşır ve hiçbir kimseye saldırmazlar(mış)¹⁴⁸. Bunların durumlarıyla ilgili pek çok şey anlattılar ki Pharisee'liler ve Saduca'luların batıl inançlarıyla¹⁴⁹ müsavidir. Ben bunların Saduca ve Pharisee'liler olduğunu düşünüyorum.

Yiyecekleri nasıl ayırdıklarını sordum ve ayırt etmediklerini söylediler. Kurbağaları, köpekleri, yılanları ve daha başkalarını yerler. Çıktıkları dağlardan nasıl ayrıldıklarını sordum ve (bu dağların) yirmi günlük genişlik ve uzunlukta olduğunu, orduyu korumakla yükümlü 12.000 askerin daima at sırtında olduğunu söylediler¹⁵⁰. Atları çok iyidir, fakat kısadır. Pek çok at, seyisleri olmadan onları takip eder. Bu şekilde birine biner, yirmi veya otuz tanesi de

¹⁴⁸ Daha önce Schimieder'in de belirttiği üzere burada esasen Uygurlar ve alfabelerinden bahsedilmektedir. Bk. F. Schmeider, "Christians, Jews, Muslims-and Mongols: Fitting a Foreign People into the Western Christian Apocalyptic Scenario", *Medieval Encounters*, Vol.12/2, 2006, s.281. Moğolların Uygur alfabesini kullandıkları Plano Carpinili Johannes ile Rubruklu Willem'in seyahatnamelerinde de ifade edilir. Bk. Dowson, *a.g.e.*, s.20, 21; Rockhill, *a.g.e.*, s.150; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.168. Moğolların Uygur yazısı ile tanışmaları, öyle görünüyor ki Batı Naymanları üzerine girilen sefer sırasında esir edilmiş Tata Tonga ile beraber başlamıştır. Bk. *Moğolların Gizli Tarihçesi*, çev. M.L. Kaya, Kabalcı yay., İstanbul 2011, s.155, 156 (Bundan sonra MGTç); B. Ögel, *Sino Turcica: Çingiz Han'ın Türk Müşavirleri*, IQ yay, İstanbul 2002, s.153-155. Moğol bürokrasisinde Uygurların taşıdıkları öneme dair ayrıca bk. D. Morgan, "Who Ran the Mongol Empire?", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1/1982, s.128. İlerleyen yıllarda Uygurlar Moğol devlet kademesinde çok önemli roller aldığı gibi Uygur devlet geleneği de buna paralel olarak gelişmiştir. Bunu açık şekilde ifade eden Cuveyni, eserinin bir yerinde Uygur alfabesi bilmenin dönemin önemli bir entelektüel kabiliyet olarak görüldüğünden söz eder. Bk. Alaaddin Ata Melik Cuveyni, *Tarih-i Cihangüşa*, çev. M. Öztürk, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1998, s.87, 420. Uygurların devlet kademesindeki konumları ile ilgili P. Jackson'un değerlendirmelerine de bk. Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.36. Uygurların Moğol devlet teşkilatındaki rolleri Batı kaynaklarına kadar girmiştir. Nitekim bu eserlerde Uygurlar neredeyse Moğol Hanlığının, Moğollardan sonraki en önemli halkı olarak takdim edilir. Bk. A.T. Özcan, "Moğol Tarihine İlişkin Latince Kaynaklarda Uygurlar", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.34/2013, s.147-163.

¹⁴⁹ Eskiçağ Musevileri arasında iki dini grup adı.

¹⁵⁰ Anlatının Waverley kroniğinde geçen farklı bir varyantında burada daha farklı bir ifade yer alır: *Quevisi qualiter exierunt de montibus ultra quos erant? Deixunt quod antecessores sui bene trescentos annos et plus laboraverunt scindendo arbores et lapides ut possent exire antequam exierunt. "Ötesinde yaşadıkları dağlardan nasıl çıktıklarını sordum. Atalarının 300 seneden fazla çıkmadan önce (buradan) çıkmak için ağaçları ve taşları keserek zorluk içinde çalıştıklarını söylediler"* Metin için bk. F. Schmieder, *a.g.m.*, s.280. Metinler arasındaki farklılık Parisli Matthew'in bu kaydı atlaması ile ilgili olduğu anlaşılıyor. Ancak ilgi çekici olan nokta, buradaki metnin Ergenekon destanındaki ifadeleri hatıra getirmesidir. Dahası benzer bir anlatı Gürcü kroniklerinde de bulunur ki buradaki metinler O. Karatay tarafından incelenmiştir. Bk. O. Karatay, "Türkler, Dağlar ve Demir: Güney Kafkaslarda Küçük bir Ergenekon", *Güney Kafkasya Dil-Tarih-Kültür İlişkileri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ordu 2011, s.489-495. Biz de bu konuda ilerleyen yıllarda ayrıca bir çalışma yapmayı düşünürüz.

onları takip eder. Demirle güçlendirilmiş deriden göğüs siperlerine sahiptirler ve bunu aynı şekilde atlara da takarlar. Piyadeleri yoktur. Bacakları kısa ve vücutları uzundur. Okçuları Macarlardan ve Kumanlardan daha iyidir ve güçlü yaylara sahiptirler. Her nereye girerlerse toprağın yerleşimcilerini katlederler, çok küçük olanlar hariç¹⁵¹.

Zingiton onların efendisidir ve krallıkların kralı olarak kabul edilir. Kendi damgasını onların yüzlerine vurmuştur¹⁵². Zingiton'un kırk iki danışmanı bu damgayı beraberlerinde taşır. Ordunun tümünde hiç kimse yüksek sesle bağırılmaz, hiç kimse bizim komutanımız nereye ilerliyor veya ne yapmak istiyor diye sormaz. Katır sütü (=kımız) içer ve çoğu bundan sarhoş olur. Onlar hakkında yeni bilgilere sahip değiliz. Mordani (=Mordvinler?) olarak anılan halka üstün gelmişlerdir ki tüm halk tamamıyla katledilmiş ve ayakta hiçbir kimse kalmamıştır¹⁵³. Onlar öldürülürken Praeicatorlar, Küçük kardeşler tarikatı üyeleri ve keşif için Macaristan kralı tarafından gönderilen diğer elçilerin de öldürdüklerini düşünüyorum¹⁵⁴. Şüphesiz yukarda bahsettiğimi nehre kadar olan tüm toprakların yok ve tarumar edilmesini başarmışlardır.

XXII. Braband Dükü'ne Mektup (1242)¹⁵⁵

Zeki, şanlı ve asil bir erkek olan, (...) Tanrı'nın İnayetiyle Barbania ve Bononia Dükü olan J.'ye, Tanrı'nın inayetiyle Thuringia ve Saksonya'nın Langravius'u¹⁵⁶ ve Paletinus'un kontu N.'den¹⁵⁷ selam ve Hıristiyanlık inancının tehlikeleri yok olsun (dilekleriyle).

¹⁵¹ Moğolların Tatarları yok etmeleri ile ilgili bir anlatıda araba tekerinin üstünde boyu olanların katledilmesine ilişkin pratik akla gelmektedir. Bk. *Moğolların Gizli Tarihi*, terc. A. Temir, TTK yay., Ankara 1995, s.82; MGTç, s.107. Benzer bir uygulama için bk. Cuveyni, *a.g.e.*, s.493.

¹⁵² Bu kaydın daha çok teolojik eserlerden esinlenilerek uydurulduğu anlaşılıyor. Bu konuda bk. P. Jackson, "Medieval Christendom's Encounter with the Alien", *Historical Research*, Vol.74/186, 2001, s.354.

¹⁵³ Bunların Rubruklu Willem'in Almanya sınırlarına sürülüp burada yok olduklarından bahsettiği Moksellerle aynı millet olup olmadığı belirsizdir. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.99; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.124.

¹⁵⁴ Burada Julian veya daha başka din adamlarının 1237'den sonra Deşt-i Kıpçak'a yaptıkları seyahatler anlatılmaktadır.

¹⁵⁵ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.76-78.

¹⁵⁶ Ne manaya geldiğini tespit edemedik.

¹⁵⁷ Bu mektup, Latince metni düzenleyen Luard'a göre Thuringia Dükü Henry Raspe'den Brabant Dükü Henry'ye gönderilmiştir. Bu Matuzova tarafından da kabul edilmiştir. Bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.154, 169/101-102dn.

Duy ki Efendinin haçı altında bir araya gelmiş Hıristiyan halkının tümü ve hanedanları, yıkılmış küllerin ve çuvalların içinde açlar, feryat ediyor ve acı içinde inliyor, pek çok gözyaşı döküyorlar. (...). Size becerebildiğimiz kadarıyla, çok kalabalık ve nefret dolu halkın, kontrolsüz iğrençlikte olanların, toprakları ayakları altına almalarını anlatıyoruz. Onlar Doğu'dan bizim efendilerimizin sınırlarına kadar tüm iç bölgeleri tarumar ettiler. Kentleri, kaleleri ve kasabaları yok ettiler. Sadece Hıristiyanları değil, aynı zamanda Paganları, Yahudileri hiç kimseyi ayırmadılar, çok küçük (yaşta) olanlar hariç. Krallar olan Zingiton olarak anılanın (=Cengiz Han) damgasını yüzlerine vurdular ve sadece insanları yemekle kalmadılar şimdiye kadar (her şeyi) iştahla yiyip bitirdiler. Dendiğine göre kurbağaları ve yılanları ve kısacası hiçbir şeyi yemek için ayırmadılar. Tüm hayvanların aslanın çehresinden korkup kaçtıkları gibi Hıristiyanların hepsi de bunların görüntüsünden kaçtı. Kuşkusuz savaşçı bir halk olan Kumanlar, kendi topraklarında onlara karşı koyamadılar ve 20.000 Kuman, Hıristiyan topraklarına kadar kaçtı, Hıristiyanlarla anlaşma yaptı ve yukarda söylenilenin dışında bütün halklarla savaşmak için hazırlandılar. Mucize nedir? Onların vücutları korkunç, yüzleri vahşi, bakışları nefret dolu, elleri aç gözlü, dişleri kanlı ve gırtlakları insan eti yemeye ve insan kanı içmeye her zaman hazırdır ve o kadar kalabalıklardır ki orduları yirmi günlük uzunlukta ve on beş günlük genişliktedir. Bu küçük değinmelere rağmen, insanların Tartar olarak andıkları bu halk Rusya'nın ve Polonya'nın tümünü Bohemya ve Macaristan krallığının ortalarına kadar tarumar etmişler, aniden kentlere girmiş ve efendilerini kentin ortasında asmışlardır. Onların, kutsal Metodi'nin İsmaililer¹⁵⁸ ve eşekler olarak andığı halk olup, Hıristiyan halkının günahlarından ötürü Tanrının öfkesinin kılıcı olduklarına inanıyoruz. Biz ise ilahi ve merhametli yüksek yargılayıcıya (=Tanrıya) inandık, Praedicatorlara ve Azizlere dua için, acılar için ve daha önce söylediğimiz acıyı bastırması için dualar ettik. Gökyüzüne yerleşmek, silahı ve kalkanı elde etmek istiyor, milletimizi kötülük içinde görmektense savaşta ölmeyi tercih ediyoruz. Eğer kalkanımız ilk mızrakta parçalanırsa, evimiz ateşe verilir ve toprağımız yok edilir. Komşu evleri ve bölgeleri korku içinde bırakırlar. Hoşça kal!

(Not:) Kardeş (=rahip) Thelesli Roberto'dan tereddüde yer kalmaksızın Tartarların yedi kardeşlik manastırını yok ettiklerini duydum.

¹⁵⁸ Latin yazımında İsmailoğulları tabirine ilişkin bk. M.B. Ogle, "Petrus Comestor, Methodius and Saracens", *Speculum*, Vol.21/3, 1946, s.320.

**XXIII. Macaristan'daki Azize Meryem Kilisesi'nden Mektup
(1242)¹⁵⁹**

(...) Yazık! Kilisenin annesi, gelip de doğu sınırlarının içine kadar etkili bir şekilde girmiş ve buradaki yerleşimcilerin çoğunu yok etmiş olan Tartarlardan ötürü farklı millet ve halkların arasına dağılmış Tanrının hizmetkârı olan oğullarının incinmesinden ötürü yakarıyor. Bizim yüksek kilisemiz ve kardeşler ele geçirildi ve tamamen yok edildi. Denilene göre kapalı durumdaki bir dağdan çıkalkı kırk iki sene olmuştur. Şeytani olduğuna inandığımız yerden çıktık, hayvanice Asya bölgelerini tarumar etti ve bu topraklardaki dört krallığı prenslikleriyle birlikte insan dışı bir şekilde yok ettiler. Hatta güçlü Kapadokya kralını¹⁶⁰, İran kralını¹⁶¹, Rusya'daki 25 güçlü düklüğü¹⁶², inançlı olarak hatırlanan Polomia dükü Henri'yi ve (onun komutası altındaki) 40.000 insanı, gündelik bir hareketmişçesine yok ettiler. Bundan sonra Macaristan'ın Bela ismindeki büyük kralı, üç büyük rahip, onların dört destekçisi ve 65.000 insan (onların önünden) kaçtı. Aynı yerdeki muharebede yukarda bahsedilen kralın kardeşi (olarak kabul edilmiş olan) Kumanların kralı¹⁶³ ölümcül bir biçimde yaralandı ve kısa süre sonra da öldü¹⁶⁴. Sonra bizim düklüklerimiz olan Avusturya, Styria, Marchia, Tarvisia, Morannia ve Boemia sınırlarına vardılar. Yılbaşında¹⁶⁵ ise donmuş durumda olan Tuna'yı büyük bir kuvvetle ırmağın başka bir yerinden geçtiler. İsmi yukarda verilen prensliklerin topraklarını mahvetti ve vahşi bir şekilde hepsinin kökünü kazıdılar. Hiçbir cinsiyeti

¹⁵⁹ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.78-80.

¹⁶⁰ Burada anlatılmak istenen Türkiye Selçukluları ise de mektubun kaleme alındığı 1242 sonlarında henüz Moğollara bağlanmalarıyla neticelenen Köseadağ muharebesi gerçekleşmemişti. Buna karşın taraflar arasındaki ilişkilerin adı geçen muharebeden önce bu şekilde değerlendirilmesi son derece ilgi çekicidir.

¹⁶¹ Burada yazar Harezşah Sultanlığını kast etmektedir.

¹⁶² *duces*.

¹⁶³ Rus kaynaklarında Kotyan, Latince kaynaklarda ise Köten olarak geçen Kıpçak Bağbuğunun kral olarak ifade edilmesi hiç kuşku yok ki bir yanılsamadır.

¹⁶⁴ Esasında Köten, Kıpçakların Macar Krallığı içinde elde ettiği konumu kendileri için bir tehdit olarak değerlendiren Macar aristokratlarının çıkardığı bir isyanda ailesi ile birlikte öldürülmüştür. Bk. Magistri Rogerii, "Carmen Miserabile", s.172, 174 (Latince metin, 173, 175 (İngilizce metin). Ayrıca bk. I. Vasary, *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans 1185-1365*, Cambridge University Press 2005, s.65. Bu katliamdan sadece Köten'in henüz çok küçük yaştaki bir kızı kurtulmuştur ki ilerleyen yıllarda vaftiz edilerek Elizabeth adı verilmiştir. Üzerinde ayrıca bir çalışma yapmayı düşündüğümüz Elizabeth Macar Kraliyet ailesine gelin gitmiş ve eşinin ölümünden, oğlunun tahtı eline almaya dek Macar Krallığını idare etmiştir.

¹⁶⁵ *Natali Domini*.

ayırmadılar, tarif edilmez bir utanç içinde (işlerini) hallettiler. Onların karlılarıyla kilisede uyudular. Söylemesi çok zor ama diğer kutsal yerleri de atlarının ahırları yaptılar. Kendini beğenmişlikleri Tanrının nefretiyle kabarak büyüyor. Arhiepiskopos olarak bilinen yüksek rütbeli din adamları, piskoposlar, başrahipler, prensler ve halk tarifi mümkün olmayan bir biçimde barbar efendilerinin önünden kaçtılar, ölümden başka hiçbir ümit olmaksızın. Papazları, rahibeleri, *praedicator*ları katlettiler, yas tutanlar öldürüldü ki biz onların cennetin mutluluğuna karıştıklarına inanıyoruz. Buradan hakkımız olmayarak sizin sevginizi ve apaçık merhametinizi istiyoruz. 1242 senesinde Ocak ayının 4'ünde¹⁶⁶ Viyana'da verildi.

XXIV. Fransisken Jordan'ın Mektubu (1241¹⁶⁷)¹⁶⁸

(...). Günahkâr insanlar etkili hale geldiklerinden, artan kötülüklerin dünyada artmasından beri, gün be gün daha önce bilinen ve söylenen (felaketler) sonunda hiç beklenmedik bir biçimde bizim üzerimize birden bire sıkıntı getiriyor. *Praedicator* kardeşler ve bizim diğer inançlı kardeşler Tartarya'da doğan Tartarların halkı tarafından sürüldü ki onların vahşilikleri daha önceki kitaplarda görünüyordu. Bunun yanında bilinmeyen pek çok milletleri ve sizin bilginiz dâhilinde olup yedi düklüğe sahip olduğu bilinen Rusya'yı yok ettiler. Bak ne acı! Kilisenin sınırlarını işgal ettiler. Bunun yanında güçlü suları ve sık ormanları hızlı bir şekilde geçtiler. Akıl almaz bir şekilde çok güçlü Macar krallığının büyük kısmını ele geçirdiler. Bunlar hakkında çok kısa bilgiyi buraların çok uzakta olmasından ötürü veremiyoruz. Bununla birlikte bizim

¹⁶⁶ Metinde *Pridie nonas Januarii*. Bu mektubun tarihini P. Jackson 4 Ocak olarak ifade eder. Bk. Jackson, "The Crusade Against the Mongols (1241)", s.15/70dn.

¹⁶⁷ Mektubun sonunda da görülebileceği üzere tarih 1242 olarak verilmiştir. Ancak gerçek tarih 1241 olmalıdır. Nitekim mektubun yazıldığı tarihlerde Moğollar Baydar'ın komutasında Polonya içlerinde faaliyet gösteriyorlardı. Bu mücadeleler sırasında Moğollar 13 Şubat 1241'de Sandomir'i ele geçirmiş, 10 Mart'ta buradan hareket ettikten 8 gün sonra Polonya hükümdarı V. Boleslav'ı yenilgiye uğratmışlardır. 28 Martta Krakow'u ele geçirdikten sonra Silizya'nın yukarı kesimini zorlayan Moğol ordusu mektubun yazılmasından birkaç gün sonra 9 Nisan 1241'de Silizya duklelerinden Henry'nin ordusunu Leignitz'de ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Bunun ardından bir müddet daha Polonya içlerinde faaliyet göstermiş ve 11 Nisan 1241'de Mohi muharebesinde Macar ordusunu silip atan Batu'nun ordusuyla birleşmek üzere Macaristan'a ilerlemişlerdir. Hadiselerle ilgili olarak bk. V.T. Paşuto, "Mongol'skiy Pohod v Glub' Evropi", *Tataro-Mongoli v Azii i Evrope*, red. S.L. Tihvinskiy, İzdatel'stvo Nauka 1977, s.216-220; Jackson, *a.g.e.*, s.61. Yazarın hadiseleri tarihlediği 1242 Nisanında ise Moğollar artık geri çekilmeye başlamışlardır.

¹⁶⁸ *Matthaei Parisiensis, a.g.e.*, s.80, 81.

bölgemizde olan bitenleri elbette anlatabiliriz. Neredeyse tüm Polonya bu vahşi barbarlar tarafından yok edildi. Kimsenin yaşı, durumu veya cinsiyeti gözetilmedi, herkes kılıcın ağzıyla katledildi. Tanrının evinin kutsallığı kirletildi, şimdi de Alamanya ve Bohemya ile diğer Hıristiyanların kapılarındalar ve Tanrı durdurmadıkça sonuna kadar devam edecekler. Hıristiyanlar iç mücadeleler ve ayrılıklarla kavrulurlarken bir araya gelmeyi ve dünyevi barışı tesis etmeyi pek de dikkate almıyorlar. Bu kadar büyük tehlikelerin baş gösterdiği bir anda sadece dualarınızı ve tüm inananların kurtarılmasını isteyerek cesaretleniyoruz. Biliniz ki daha şimdiden beş kilise bölgesi ve iki emniyetli kilise tamamen yok edilmiştir. Dahası Tuscia ve Lombardi'den kuzeye doğru ele geçirmişlerdir. Buradaki üç emniyetli kilise düşman tarafından çiğnenmiştir. (Ancak bunlardan) Biri veya ikisi terk edilmiştir. Boemia (=Bohemya) olarak anılan üçüncüsünden kral¹⁶⁹ sayısız kalabalık bir orduyla çıkmıştır, fakat zafer Tanrının yanındadır¹⁷⁰. Pinsk'te 1242 senesi Nisan ayının 4'ünde verildi.

XXV. Tartarlarla ilgili Dominiken ve Fransisken Tarikatı Mektubu (1242)¹⁷¹

Tüm kardeşler arasından Dominiken tarikatından kardeş R. ve Fransisken tarikatından kardeş J., selamla. Şeytani olarak söylenen Tartarlarla ilgili çok farklı ve değişik dedikodular duydunuz. Bununla birlikte bizim size şimdi yazıyor olduğumuz biliniz ki gerçektir, keşke yalan olsaydı. Dayanıklı ve savaşırlardır, pek çoğu yeterince zırhlıdır. Pek çok bölgeyi tarumar etmişlerdir ki bunların arasında bil ki Rusya'nın büyük kısmını yok etmişlerdir. Kiev kentini ve kalesini yıkmış ve yok etmişlerdir. Bunları bu topraklardan kaçanlar anlattılar. Özellikle Saxonya'daki kalelere otuz kale yıkıcı aletlerle saldırmışlardır. Ruslarla yirmi sene mücadele etmişlerdir. Bu sene (1242) Paskalya yortusundan önce Polonya'ya gelmişlerdir. Dük Henry¹⁷², ordusuyla Polonya'ya ilerledi. Ancak onu ve söylendiğine göre 10.000 civarındaki

¹⁶⁹ I. Wenceslaus (1230–1253).

¹⁷⁰ Yazar burada Bohemya dükü I. Wenceslaus'un Moğolların topraklarını tehdit etme ihtimaline karşı aldığı askeri hazırlıktan bahsetmektedir. Bununla birlikte yukarıda da ifade edildiği üzere artık Polonya'da işlerini bitirdiklerini düşünen Moğol ordusu komutanları Leignitz muharebesinden sonra Macaristan'a ilerlemeye karar vermişlerdir. Bununla birlikte bu çekiliş kimi kaynak yazarları tarafından Moğolların Bohemya ordusundan çekinmesi ile ilişkilendirilmiş ve modern tarihçiler tarafından da kabul edilmiştir. Bk. H.T. Cheshire, "The Great Tatar Invasion of Europe", *The Slavonic Review*, Vol.5/No.13, 1926, s.97, 98.

¹⁷¹ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.81-83.

¹⁷² Silizya Dükü.

ordusunu katlettiler. Polonya'ya ilerlediler, Tötonların sınırlarına ulaştılar. Ardından da Moravya'yı yok ve tarumar ettiler. Diğer bir ordu da Macaristan'a ilerledi. Denildiği üzere Macaristan'ın büyük kısmını ele geçirdiler, kralını def ettiler ve (her şeyin) efendisi oldular. Tartarların altı yeni ordusunun hazır olduğunu öğrendik. İnaniyoruz ki Töton sınırlarına rahatlıkla girebilirler. Hangi köylü savaşı bilir? Bundan ötürü tüm Tötonya savaşa hazırlanıyor, Haçlı seferine başlıyor ve kentleri kalelerle güçlendiriyorlar. Yardıma muhtaç olduklarından, kiliseden yardım talep ediyorlar. Eğer Töton tarikatı, Tanrı korusun, yenilirse, diğer Hıristiyanların direnebileceklerini düşünmüyoruz¹⁷³. Tötonların kralı¹⁷⁴ ve İmparatorun oğlu¹⁷⁵, Aziz Yakop gününde¹⁷⁶ pek çok bin tarafından tehdit ediliyor. Tartarlar olarak anılanlar, lanetli ordularıyla Hıristiyanları ve Tötonlar değerinde gördüğümüz Kumanları (sürdüler/yok ettiler). Merseburg kentine geldiler, orada Macar kralının Bohemya kralına, ordusunu koruması ve büyük bir orduyu hazır etmesini yazdığını öğrendiler. Yine de Tartarların güçlü olmalarından ötürü Bohemya kralı bunu yerine getiremedi. Fakat bazı yerleri koruma altına aldı. Hoşça kall!

XXVI. Cologne'den Kardeş G.'nin Mektubu 1242)¹⁷⁷

Brabantiae dükü şanlı prens Henri'ye, Bohemya ve Polonya krallıkları küçük kardeşler tarikatının yardımcı başpapazı¹⁷⁸ Jordan ve Prangensis hademesi ve vasisi¹⁷⁹ kardeş A. birlikte uyum içinde alçakgönüllü ve dindar bir şekilde dua ederler.

Hiç kuşku yok ki sizin Tanrı ve (İsa'nın) krallığına yandaşlık hislerinizden, yumuşak başlı kişiliğinizden ötürü genel olarak Tartarlar olarak andığımız barbarların çıkardıkları gailelerle ilgili anlatıları dile getiriyoruz. Önderlerin uyumsuzluğu ve umursamazlığı ile önerilerin farklı yönlere işaret etmesinden ötürü pek çok Hıristiyan ve çok güçlü Macaristan krallığı ve ayrıca

¹⁷³ Bu retorik bir süre sonra Macarlar tarafından Macaristan'ın Moğolların eline düşmesi durumunda düşmanın Avrupa için açık bir kapı bulabileceği yönündeki ifadeyi akla getirmektedir. Söz konusu ifade için bk. N. Brend, "Defense de la Chretiente et naissance d'une identite: Hongrie, Pologne et peninsule Iberique au Moyen Age," *Anneles Histoire, Sciences Sociales*, 5/2005, s.1011.

¹⁷⁴ Alman İmparatoru II. Frederik.

¹⁷⁵ II. Frederik'in oğlu IV. Konrad.

¹⁷⁶ 25 Temmuz. Bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.158, 170/121dn.

¹⁷⁷ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.83, 84.

¹⁷⁸ *Viceminister*.

¹⁷⁹ *Et frater A. Custos Prangensis et gardianus ejusdem loci*.

Polemia'daki beş düklük kılıcın ağzında yok oldu. Macaristan kralının memleketinden sürülmesi ve Polemia'daki çok güçlü düklüklerin hazırlıksız durumdaki pek çok askeriyle birlikte yok edilmelerinden çok kısa bir zaman sonra sadece biraz önce söylenen toprakları değil, ilerleyerek Bohemya krallığına kadar geniş bir alana yayıldı ve pek çok kimsenin ölümüne neden oldular. Zaferlerinin mucizesi çok zor bir başarıdan kaynaklanan hileydi. Eğer kendileri üzerine bir ordunun geldiğini hissedersen pek çok kez, daha doğrusu her zaman, sanki kaçıyorlarmış gibi geri çekilir, kısa zaman sonra delirmişçesine geri dönerek saldırır ve savaşa girerler. Ne cinsiyet ne yaş ne de herhangi bir kanun gözetirler. Tanrının kutsal mekânını (=kiliseyi) kirletir ve hatta kadınlarla uykuya dalar, azizlerin mezarlarına katırlarını bağlar, azizlerin cesetlerini toprağın vahşi hayvanlarına ve göğün uçanlarına bırakırlar. Sadece adlarından bile pek çok kimse kaçır. Tanrının öfkesinden ötürü ellerindeki düzenbazlık devam eder ve onların sayısı her geçen gün daha da artar. Yendikleri direnişçileri kendilerine öncü yapar ve onlara katılmalarını sağlarlar, sayısız kalabalıktaki paganlardan, heretiklerden ve sahte Hıristiyanlardan¹⁸⁰ olduğu gibi.

Niçin büyük bir tehlike altında olduğumuzla ilgili olarak sizi uyarıma karar verdik. Siz ve diğer prensler ve asiller¹⁸¹, ayrıca tüm dindarlar ve Hıristiyanlığa bağlı olanlar, konuşmalar ve şenliklerle bu tehlide gözdağı vermeli, dahası silahlarla ve askeri hazırlıklarla uhrevi ve dünyevi orduyu korumak için hemen direnişe geçmelisiniz. Tehditten bir süreliğine kaçmak Hıristiyanlığın özgürlüğüne elveda demektir. Tartarlar olarak andıklarımız daha şimdiden büyük ve küçük Hindistan'ı, ayrıca İran'ı mahvetmişlerdir, Rusya'da 72 prenslik tarihe karışmıştır, aynı zamanda Macaristan'ı, Polonia'yı ve kendi topraklarındaki sayısız halkı yok etmişlerdir. Efendinin Ascensione gününden¹⁸² önce Moravya'ya, burada kalmak için saldırdılar. Dahası onların kadınları ordularında ata biner ve kendilerini hiç kimseden sakınmazlar¹⁸³. Nasıl iyi ve arzulu¹⁸⁴ savaşır, bizim gibi iyi dokumaları nasıl da bilir ve parçaları büyük bir istekle örür ve ne kadar da güzeldirler¹⁸⁵. Hoşça kal.

¹⁸⁰ *Pseudochristianis.*

¹⁸¹ *Praelati.*

¹⁸² 16 Mayıs. Bk. Matuzova, *a.g.e.*, s.160, 170/129dn.

¹⁸³ *Et nulli parcurt.*

¹⁸⁴ *Concupiscibilior.*

¹⁸⁵ Yazarın muhtemelen Avrupalı savaşçıları cesaretlendirmek için kaleme aldığı söz konusu satırlardaki ifadelerin aksine Avrupalıların Moğol kadınlarını güzel saymadıklarına ilişkin pek çok gerekçe vardır. Mesela Rubruklu Willem Moğol kadınlarını hiçbir surette çekici bulmadığı

XXVII. Çok Korkunç Mektuplar (1245)¹⁸⁶

Görev

Kardeş Andreas¹⁸⁷ ve bir diğer dominiken¹⁸⁸ yakın zamanda Lugdunum'a (=Lyon) geldiler ki bunlardan birisi Papa tarafından iki yıl önce Tartarların kralına gönderilmişti. Kardeş Acon'dan (=Acre) 45 gün sonra¹⁸⁹ pek çok milletten esir edilenlerin haricinde hepsi Tartar olan 300.000 kişilik atlıdan oluşan Tartar ordusuna¹⁹⁰ ulaştı. Bu bölge, buradan beş ay uzaklıkta bulunan büyük kralın (=Büyük Hanın) ordusunun kontrolündeydi¹⁹¹. Bu sınırda kral tarafından etkisi kabul edilmiş olup monark olarak andıkları, dindar giyinişli ve dini bütün bir Katolik¹⁹² geldi¹⁹³. Bir zamanlar krallığı saldırıya uğramıştı, ondan (=Moğol Hanından) barış ve kiliseyi korumasını, mahvedilenleri onarmasını ve

gibi yüzlerine yaptıkları makyajdan ötürü çirkin olarak değerlendirir. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.74, 75, 87; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.102, 113. Bu konuda ayrıca bk. Aknerli Grigor, *Okçu Milleti Tarihi*, çev. H.D. Andreasyan, Yeditepe yay., İstanbul 2007, s.23.

¹⁸⁶ Matthaei Parisiensis, *a.g.e.*, s.112-115.

¹⁸⁷ Bu kişi Moğollara elçi olarak gönderildiğinden diğer kaynaklarda da bahsedilen Dominiken rahip Longjumeau Andrew'dir. Onun hakkında bk. Pelliot II, s.36-39, 58-66; P. Pelliot, "Les Mongols et la Papauté", *Revue de L'Orient Chretien*, Tome VIII, Tom.XXVIII, 1931-32, s.141vd (Bundan sonra Pelliot III); P.V. Claverie, "Deux Lettres Inedites de la Premiere Mission en Orient d'Andre de Longjumeau (1246)", *Bibliothèque de l'ecole des chartes*, Tome 158/1, 2000, s.283-292; G.G. Guzman, "Simon of St. Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: A Reappraisal", *Speculum*, Vol.46/2, 1971, s.236. Andrew'in yolculuğu ile ilgili en dikkat çekici bilgiler Parisli Matthew'de bulunmasına karşın Willem'in seyahatnamesinde de Andrew'in Moğolistan'a gitmek için hangi yolu kullandığı ve gözlemlerine ilişkin bir takım bilgilere ulaşmak mümkündür. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.119, 163, 178, 195; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.140, 178, 251. Yine Jean de Joinville'in hatıralarında da bu seyahatle ilgili kimi ayrıntılar muhafaza edilmiştir. Bk. Jean de Joinville, *a.g.e.*, s.178, 183, 184.

¹⁸⁸ Kayıtta Andrew'e tek bir dominiken rahibin eşlik edildiğinden bahsedilmektedir. 1248'deki yolculuğunda ise kendisine iki kişi eşlik etmiştir. Bunlar kardeşi Guy ve Carcassonneli John adındaki bir diğerydi. Bk. L.J. Friedman, "Joinville's Tartar Visionary", *Medium Aevum*, Vol. XXVII/No.1, 1958, s.1. Daha önce eşlik eden kimse bu iki kişiden birisi, muhtemelen John adındaki, olabilir.

¹⁸⁹ Ascelin'in seyahatinden bahseden St. Quentinli Simon, onların Acre'den sonra 59 gün sonra İran'daki Moğol ordusuna ulaştıklarını ifade etmesine karşın Andrew'in 45 gün sonra Moğol ordusuna ulaşması Andrew'in Moğollarla tahminen Musul taraflarında karşılaştığını düşündürmektedir. Simon'un kaydı için bk. Guzman, *a.g.m.*, s.243.

¹⁹⁰ Bu rakam 30.000 olarak kabul edilmelidir. Ayrıca bk. Pelliot II, s.55.

¹⁹¹ *Praeerat*.

¹⁹² Bu doğu kiliselerinde en büyük din adamını ifade etmek için kullanılan bir unvandır.

¹⁹³ Bu kişi Moğollar arasında saygın bir yer edinmiş olan Nasturi Katoliki Rabbanata'dır. Bk. Guzman, *a.g.m.*, s.242.

yeniden inşa etmesini istedi¹⁹⁴. Dindarlıkla himayeyi sağladı ve Hristiyanların tamamı krala (Tatar Hanına) itaat ettiler. Tartarların kralı (=Hanı) sadece tüm efendileri ve dünyadaki tüm monarkları istemektedir ve hiçbirinin ölümüne susamamaktadır. Fakat kendisine itaat edildikten sonra her birisinin kendi inancında kalmasına izin verir ve asla kendisine aykırı inançlara tahkir edici söz söylemez¹⁹⁵.

Dinleri

Aynı zamanda bir kardeş din adamlarına¹⁹⁶ sorduğunda tek bir Tanrıya inandıklarını, çiğneyen kimselerin affedilmediği ibadetleri olduğu cevabını verdiler. Aralarındaki görevliler dürüst bir şekilde bu işe dikkat gösterir. Herhangi bir kimse bir kadınla veya bir köle kızla¹⁹⁷ veya birisinin kızıyla uzanırken yakalanırsa, kadınlar ve köle kızlarla birlikte hor görülür, (ancak) herhangi birinin yukarıdaki fiilinden ötürü suçlu olduğu ortaya çıkarılırsa hiç merhamet gösterilmeden ölümle cezalandırılır.

Güçleri

Onların güçleri o kadar büyüktür ki daha şimdiden Asya'nın doğusunun tamamına yakını Antakya'nın iki günlük mesafesine kadar ele geçirmişlerdir. Daha önce söylenen monark onları engellemeseydi şimdi burayı da ele geçirmişlerdi. Fakat şimdi kalabalığı tutamamaktadır. Hristiyanların topraklarında zafer kazanan Harezmlileri topraklarından kaçırılmalarının üzerinden 25 sene geçmiştir ve bundan ötürü de Tartarların güçlü kralına karşı bağımsız kalanlarla (=Harezmlilerle) dalga geçmektedirler¹⁹⁸. Diğerleri toprakları çok geniş ve krallığının tamamı dağlarla çevrili olan Konya Sultanına bağlanmışlardır ve her gün bin altın perper¹⁹⁹ ve bir quirite²⁰⁰ vergisini ona

¹⁹⁴ Yıkılmış kiliselerinin onarılması Elçigiday'ın Fransa Kralı Louis'ye yazdığı mektupta da dile getirilir. Bk. Pelliot III, s.163. Buna benzer bir kayıt Willem'in seyahatnamesinde de bulunur. Buradaki bilgilere göre Mōngke bir din adamının talebi üzerine yıkılmış bir kilisenin tamirini emretmiştir. Bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.191; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.206.

¹⁹⁵ Moğol hükümdarının dini toleransı için ayrıca bk. Jackson, *a.g.e.*, s.98.

¹⁹⁶ Moğol kamları hakkında Rubruklu Willem'in notlarına bk. Rockhill, *a.g.e.*, s.239-247; Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.250-255.

¹⁹⁷ *Ancilla*.

¹⁹⁸ *Viginti quinque autem anni sunt ex quo fugaverunt Chorosminos a terra sua qui triumpharunt de Christianis in Terra Sancta et ideo derident eos contra potentissimum regem Tartarorum quod praesumunt rebellare.*

¹⁹⁹ Bizans altın parası.

²⁰⁰ Ekonomik bir meta anlatılmakla birlikte ne manaya geldiğini tespit edemedik.

anlaşmaya göre gönderir²⁰¹. Zırhları ince ve deridendir. (Mancınık gibi) savaş makinelerini kullanmazlar, fakat okları mükemmeldir. Yaşam tarzları yeterince sadedir. Mesela atlarının ve daha başka hayvanların etlerini ezer ve toz halinde kurutup küçültür, bu tozu da suya veya atlarının sütüne döker ve içerler, böylelikle de kendilerine gelirler²⁰².

Tartar Krallığının Doğuşu

Ayrıca aynı kardeş onların kralının oğlunun Hıristiyan olduğunu söyledi. Babası, Hindistan'ın tamamını kendisine bağladığında Rahip Johannes'i, ki Hindistan krallarının tamamı da bu adı alır, öldürdü²⁰³. Kızını kendisine eş olarak aldı ki şimdi Tartarları idare eden kralın kendisi (=Güyük) bu kadından değildir. Bu kadının ısrarı neticesinde daha önce kendisinden bahsedilen monark Tartarların kralına ulaştı. Çünkü o (=Güyük) biraz önce söylenen Papaz Johannes'in soyundan geliyordu²⁰⁴. Tatarların kralı bu saygıdeğer ve iyi nasihatlerde bulunan adamı haber aldığı anda onu oyalamadı ve idari buyruğu²⁰⁵ verdi. Bu monark kardeşliğe dikkat göstererek ayrılırken Papaya²⁰⁶ abanozdan asa²⁰⁷ gönderdi. (...).

²⁰¹ Gerçekten de diğer kaynaklar Selçukluların Moğollara ödedikleri verginin günde 1 dinar vergi ödediklerine işaret etmektedir. Bk. İ. Erdem, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 33/ 2003, s. 50. Simon da Selçukluların Moğollara ödedikleri vergiden bahseder ki buna göre bir defalık gönderilen bir vergi haricinde yıllık 1200 hyperpera, yarısı sırmalı 500 ipek giysi, 500 at ve deve ile 5000 koç idi. Simon ayrıca verginin yanında gönderilen hediyelerin vergilerden daha yüksek olduğunu da ifade eder. Bk. Simon de Saint Quentin, *a.g.e.*, s.65.

²⁰² Burada bahsettiği kurut'tur. Söz konusu dönemde kullanımına dair bk. Rockhill 1900, 68; Ruysbroeckli Willem, 96, 97; Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi: Harikalar Kitabı*, C.I, çev. I. Ergüden, İthaki yay, İstanbul 2003, s.176, 177.

²⁰³ Bu efsane ile ilgili olarak bk. J. Richard, *a.g.m.*, s. 225-244.

²⁰⁴ Fransız Kralı IX. Louis'e giden İran'daki Moğol görevlisi Elçigiday'ın elçileri de Güyük'ün Rahip Johannes'in torunu olduğunu ifade etmişlerdir. Bk. A.Aigle, *a.g.m.*, s.150. Elçigiday'ın sözleri devlet merciinin Fransızlarla ittifak kurmasına işaret etmiyordu. Nitekim Rubruk seyahatnamesinde bunu bize açık bir şekilde gösterecek deliller de vardır. Buna karşın Güyük ile ilgili Batılıların duyduklarına benzer bilgiler doğu kaynaklarında da görülmektedir. Bu, onun Hristiyan olmasından çok bu dini benimsemiş insanların çevresindeki yoğunluğundan ileri geldiği anlaşılıyor. Nitekim Uygur asıllı Nasturi Çinkay ve Bulgay, Ögedey zamanında olduğu gibi Güyük zamanında da mevkilerini muhafaza etmiş, Nayman asıllı Nasturi Kadak da Güyük'ün eğitimini üstlenmiş bir kişi olarak onun zamanında devlet adamlığı yapmıştır. Bk. Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.40.

²⁰⁵ *Praescriptam concessit potestatem.*

²⁰⁶ IV. Innocent (1243–1254)

²⁰⁷ *Baculum de ebano.*

Kardeşin Aklında Kalanlar

Kardeşin hafızası doğruluk sınırını aşan daha pek çok şeyi hikâye etti ki güvenilirliği söylenenlere uygundu²⁰⁸. Arapça ve Caldea²⁰⁹ dilini biliyordu²¹⁰ ve onlarla ilgili söylenenlere dair hiçbir şeyi saklamadı. Daha önce söylenen monarkla 20 gün kaldı ki bu monark (kendisine) büyük bir onur gösterdi ve onu bir iletiyle²¹¹ Sayın Papa'ya gönderdi.

Ayrıca Tartarların kralının amcası Macaristan'a saldıran orduyu idare etmektedir. Kardeşlerin birinden Papa'nın Osan piskoposuna²¹² yazdığını duydum ki kısa zaman önce ölenin yerine yeni bir kral seçilecekti²¹³.

²⁰⁸ *Nisi ipsius auctoritas fidem dictis praestaret.*

²⁰⁹ Kaldea diliyle Farsça anlatılmak istenmektedir. Bk. Pelliot II, s.58; Pelliot III, s.160

²¹⁰ Andrew'in Arapça ve Farsça dillerini bilmesiyle ilgili olarak bk. D. Aigle, a.g.m., s.146.

²¹¹ Bu iletilerin Papa IV. Innocent'e sunulduğu, resmi papalık dokümanlarında söz konusu mektupların yer almasından anlaşılmaktadır. Bu mektuplar hakkında bk. Guzman, a.g.m., s.242.

²¹² Bu piskoposluğun nerede bulunduğu tespit edilememiştir.

²¹³ Güyük'ün ölümünden sonra Möngke'nin tahtı elde etmesiyle ilgili olarak P. Jackson'ın değerlendirmesine bk. Ruysbroeckli Willem, *a.g.e.*, s.34, 35.

KAYNAKÇA

Aigle, D.; “The Letters of Eljigidei, Hülegü and Abaqa: Mongol Overtures or Christian Ventriloquism?”, *Inner Asia*, Vol.7/2005, S.143-162.

Ak, M. – Başar, F., İstanbul'un Fetih Günlüğü, Çamlıca yay., İstanbul 2010.

Aknerli Grigor, *Okçu Milletini Tarihi*, çev. H.D. Andreasyan, Yeditepe yay, İstanbul 2007.

Alaaddin Ata Melik Cuveyni, *Tarih-i Cihangüşa*, çev. M. Öztürk, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1998.

Anderson, A.R.; *Alexander's Gate, Gog and Mogog, and the Inclosed Nations*, Cambridge, Massachusetts 1932.

Andreyeva, M.A.; “Priyem Tatarskih Poslov pri Nikeyskom Dvore”, *Sbornik Statey Posvyaşçennih Pamyati N.P. Kondakova*, Praga 1926, s.187-200.

Ayönü, Y.; “Dördüncü Haçlı Seferi'nin Batı Anadolu'nun Türkleşme Sürecine Etkisi”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXIV, S.1, Temmuz 2009, s.5-20.

Bar Gregory Abul Farac (Bar Habraeus), *Abul Farac Tarihi*, C.II, İngilizceye Çev. E.A.W. Budge, Türkçeye çev. Ö.R. Doğrul, TTK yay, Ankara 1999.

Barthold, V.V.; *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, haz. H.D. Yıldız, TTK yay., Ankara 1990.

___ *Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler*, haz. K.Y. Koprıman-İ. Aka, TTK yay, Ankara 2006.

Boyle, J.A.; “Alexander and the Mongols”, *Journal of the Royas Asiatic Society*, No.2/1979, ss.123-136.

Brend, N.; *At the Gate of Christendon Jews, Muslims and Pagans in Medieval Hungary c.1000-1300*, CUP 2001.

___ “Defense de la Chretiente et naissance d'une identite: Hongrie, Pologne et peninsule Iberique au Moyen Age,” *Anneles Histoire, Sciences Sociales*, 5/2005, s.1009-1027.

Cheshire, H.T.; “The Great Tatar Invasion of Europe”, *The Slavonic Review*, Vol.5/No.13, Jun 1926, s.89-105.

Claverie, P.V.; “Deux Lettres Inedites de la Premiere Mission en Orient d'Andre de Longjumeau (1246)”, *Bibliothèque de l'ecole des chartes*, Tome 158/1, 2000, s.283-292.

Dienes, M.; "Eastern Mission of the Hungarian Dominicans in the First Half of the Thirteenth Century", *Isis*, Vol.27, No.2/Aug 1937, s.225-241.

Dowson, C.; *The Mongol Mission*, New York 1955.

Draskovitz, Z.T., Tardy, J.; "Some Hungarian Aspects of Early European Maps", *Studia Cartologica*, 13/2006, 413-417.

Erdem, İ., "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadi, Ticari İlişkileri ve Sonuçları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 33/ 2003, s. 49-67.

Ersan, M.; *Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, TTK yay., Ankara 2007.

Fedorov-Davidov, G.A.; *Koçevniki Vostoçnoy Evropı pod Vlastiyu Zoloto Ordınskih Hanov*, İzdatel'stvo Moskovskogo Universiteta, Moskva 1966.

Fennel, J.; *The Crisis of Medieval Russia 1200-1304*, Longman Press, London-New York 1990.

Friedman, L.J.; "Joinville's Tartar Visionary", *Medium Aevum*, Vol.XXVII/No.1, 1958, s.1-7.

Grousset, R.; *Stepler İmparatorluğu: Attila, Cengiz Han, Timur*, çev. H. İnalçık, TTK yay, Ankara 2011.

Guzman, G.G.; Simon of St. Quentin and the Dominican Mission to the Mongol Baiju: A Reappraisal, *Speculum*, Vol.46/2, 1971, s.232-249.

___ "Reports of Mongol Cannibalism in the Thirteenth Century Latin Sources: Oriental Farce or Western Fiction?", *Discovering New Worlds*, ed. S.D. Westrem, London-New York 1991, s. 31-68.

Halikova, E.A.; "Magna Hungaria", *Voprosı İstorii*, No.7/1975, s.37-42.

Haytonus, "Flos Historiarum Tere Orientis", *Recueil des Historiens des Croisades*, Documents Armeniens, Tome II, Paris 1906.

Hornstein, L.H.; "The Historical Background of the King of the Tars", *Speculum*, Vol.XVI/No.4, 1941, s.404-414.

Ioannisyanyan, O.M.; "Archeological Evidence for the Development and Urbanization of Kiev from the 8th to the 14th Centuries", *From the Baltic to the Black Sea Studies in Medieval Archeology*, ed. D. Austin, Routledge Press, London and New York 1990, s. 285-309.

İpatievskaya Letopis, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, İzdanoe Arheografıçeskoy Komissıeyu, Tom Vtoroy, Sanktpeterburg 1843.

Jackson, P.; "The Crisis in the Holy Land in 1260", *The English Historical Review*, Vol.95/376, 1980, s.481-513.

— “The Crusades of 1239-41 and their Aftermath”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol.50, No.1/1987, s.32-60.

— “The Crusade Against the Mongols (1241)”, *Journal of the Ecclesiastical History*, Vol.42/1, 1991, s.18.

— “Medieval Christendom’s Encounter with the Alien”, *Historical Research*, Vol.74/186, 2001, s.347-369.

— *The Mongols and the West 1221-1410*, Harlow 2005.

Jean de Joinville, *Bir Haçlının Hatıraları*, çev. C. Kanat, Vadi yay, Ankara 2002.

Kafesoğlu, İ.; *Harezmsahlr Devleti Tarihi, (1092-1221)*, TTK yay, Ankara 2000.

Karatay, O.; “Türkler, Dağlar ve Demir: Güney Kafkaslarda Küçük bir Ergenekon”, *Güney Kafkasya Dil-Tarih-Kültür İlişkileri Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri*, Ordu 2011, s.489-495.

Kargalov, VV.; *Konets Ordinskogo İga*, Moskva 1984.

Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. M. Öztürk, TTK yay., Ankara 2000.

Kozłowski, W.; “The Marriage of Boleslaw of Piasts and Kinga of Arpads in 1239 in the Shadow of Mongol Menace”, *Medieval Studies in Memory of Zoltan J. Kosztołnyik*, Ed. I. Petrovicz et al, Szeged 2010, s.79-99.

Kurat, A.N.; *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*, Murat yay, Ankara 1992.

Lederer, E.; “Vengersko-Russkie Otnoşeniya i Tataro-Mongol’skoe Naşestvie”, *Mejdunarodnie Svyazi Rossii do XVII v.*, red. A.A. Zimin, V.T. Paşuto, İzdatel’stvo Akademii Nauk SSSR, Moskva 1961, s.181-202.

Letopisny Sbornik, İmenuemy Partiarşey ili Nikonovskoy Letopis’yu, Polnoe Sobranie Russkih Letopisey, Tom X, İzdanoe Po Vişoçayşemu Poveleniyu Arheografiçkuyu Kommissieyu, Sanktpeterburg 1885.

Magistri Rogerii, “Epistola in Miserabile Carmen Super Destructione Rengi Hungarie per Tartaros Facta”, *Anonymus and Master Roger*, translated and edited by J.M. Bak and M. Rady, Central European Press, Budapest-New York 2010, s.133-227.

Marco Polo, *Dünyanın Hikâye Edilişi: Harikalar Kitabı*, C.I, çev. I. Ergüden, İthaki yay, İstanbul 2003.

Matthaei Parisiensis, *Chronica Majora*, Vol. III-VI, ed. H.R. Luard, London 1876-1882.

Chronica Maiora'da Moğollara Dair Kayıtlar

Matthew Paris's English History, trans. J.A. Giles, Vol.I, London 1889, Vol.II, London 1853, Vol.III, London 1854.

Matuzova, V.I.; *Angliyskiye Srednevekoviye Istoçniki IX-XIII vv.*, İzdatel'stvo Nauka, Moskva 1979.

May, T.; "A Mongol-Ismaili Alliance: Thoughts on the Mongols and Assassins", *Journal of Royal Asiatic Society*, Ser.3, 14/3, 2004, s.231-239.

Menache, S.; "Tatars, Jews, Saracens and the Jewish-Mongol Plot of 1241", *History*, 81/1996, s.319-342.

Moğolların Gizli Tarihçesi, çev. M.L. Kaya, Kabalcı yay, İstanbul 2011.

Moğolların Gizli Tarihi, terc. A. Temir, TTK yay, Ankara 1995.

Monumenta Hungariae Historica, Vol. VII, Pest 1861.

Morgan, D.; "Who Ran the Mongol Empire?", *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, 1/1982, s.124-136.

Negyesi, L.; Muhi Muharebesi", çev. G. Dilbaş, *Tarih Okulu*, S.XIV/2013, s.245-265.

Novgorodskaya Pervaya Letopis, red. A.N. Nasanov, Moskva-Leningrad 1950.

Ogle, M.B.; "Petrus Comestor, Methodius and Saracens", *Speculum*, Vol.21/3, 1946, s.318-324.

Ögel, B.; *Sino Turcica: Çingiz Han'ın Türk Müşavirleri*, IQ yay, İstanbul 2002.

Özcan, A.T., "Macar Papaz Julian'ın 1237 Tarihli Moğol Raporu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXIX/S.48, Eylül 2010, s.89-99.

___ "Chronica Maiora'da Moğol İmajı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXVII/II, 2012, s.427-458.

___ "Moğol Tarihine İlişkin Latince Kaynaklarda Uygurlar", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.34/2013, s.147-163.

Paşuto, V.T.; "Mongol'skiy Pohod v Glub' Evropı", *Tataro-Mongolı v Azii i Evrope*, red. S.L. Tihvinskiy, İzdatel'stvo Nauka 1977, s.210-227.

Paşuto, V.T.; *Oçerki po İstorii Galitsko-Volinskoy Rusi*, İzdatel'stvo Akademi Nauk SSSR 1950.

Paviot, J.; "England and the Mongols", *Journal of the Royal Asiatic Society*, Vol.10, No.3/Nov. 2000, s.305-318.

Pelliot, P.; "Les Mongols et la Papauté", *Revue de L'Orient Chretien*, Tome IV, Tom.XXIV/1924, s.29-139.

___ “Les Mongols et la Papauté”, *Revue de L'Orient Chretien*, Tome VIII, Tom.XXVIII, 1931-32, s.141-222.

Reşidüddin, *Sbornik Letopisey*, Tom. II, per. Yu. P. Verhovskiy, İzdatel'stvo Akademii Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1960.

Richard, J.; “L'extreme Orient legendaire au Moyen Age: Roi David et Pretre Jean”, *Annales d'Ethiopie*, Vol.2/1957, s.225-244.

Rockhill, W.W.; *The Journey of William of Rubruck to Eastern Parts of the World*, London 1900.

Rogers, G.S.; “An Examinaiion of Historians Explanations for the Mongol Withdrawal from East Central Europe”, *East European Quarterly*, XXX/1, Spring 1996, s.3-26.

Runciman, S.; *Haçlı Seferleri Tarihi*, C.II, çev. F. Işıltan, TTK yay, Ankara 2008.

Ruysbroeckli Willem, *Mengü Han'ın Sarayına Yolculuk (1253–1255)*, ed. P. Jackson, D. Morgan, çev. Z. Kılıç, Kitap yay, İstanbul 2010.

Saunders, J.J.; “Matthew Paris and the Mongols”, *Essays in Medieval History presented to Bertie Wilkinson*, Toronto 1969, s.116-132.

Schein, S.; “Gesta Dei per Mongolos 1300: The Genesis of a Non-Event”, *The English Historical Review*, Vol.94, No.373/Oct 1979, s.805-819.

Schiel, J.; “Crossing Paths between East and West”, *Historical Social Research*, Vol.34/2, 2009, s.161-183.

Schneider, F.; “Cum hora undecima: The Incorporation of Asia into the orbis Christianus”, *Christianizing Peoples and Converting Individuals*, ed. G. Armstorng, I.N. Wood, Brepols Publ. 2000, s.259-265.

___ “Christians, Jews, Muslims-and Mongols: Fitting a Foreign People into the Western Christian Apocalyptic Scenario”, *Medieval Encounters*, Vol.12/2, 2006, s.274-295.

Simon de Saint Quentin, *Bir Keşişin Anılarında Tatarlar ve Anadolu 1245–1248*, çev. E. Özbayoğlu, Daktav yay, Antalya 2006.

Sinor, D.; “Un Voyageur du Treizieme siecle: Le Dominicain Julien de Hongrie”, *Bulletin of the School of Oriental and Africal Studies*, Vol.14/No.3, s.589-602.

Spuler, B.; *İran Moğolları*, çev. O. Köprülü, TTK yay., Ankara 1987.

Strayer, J.R.; “The Political Crusades of the XIIIth Century”, *A History of the Crusades*, genr. ed. K.M. Setton, Vol.II, University of Winconsin Press 1969, s.343-377.

Sweeney, J.W.; "Thomas of Spalato and the Mongols: A Thirteenth Century Dalmatian View of Mongol Customs", *Florilegium*, Vol.IV/1982, s.156-183.

Sweeney, J.R.; "'Spurred on by the Fear of Death': Refugees and Displaced Populations during the Mongol Invasion of Hungary", *Nomadic Diplomacy, Destruction and Religion from Pasific to the Adriatic*, ed. M. Gervers and W. Schlepp, Toronto 1994, s.34-62.

Thomae Archidiaconi Spalatensis, *Historia Salonitanorum atque Spalatinorum Pontificum*, edited, translated and annotated by D. Kabric et al, Central European University Press, Budapest-New York 2006.

Troitskaya Letopis, rek. M.D. Priselkov, İzdatel'stvo Akademi Nauk SSSR, Moskva-Leningrad 1950.

Turan, O.; *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken yay, İstanbul 2004.

Vasary, I.; *Cumans and Tatars: Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans 1185-1365*, Cambridge University Press 2005.

Voegelin, E.; "The Mongol Orders of Submission to European Powers 1245-1255", *The Collected Works of Eric Voegelin*, Vol.X, ed.E. Sandoz, University of Missouri Press, Columbia-London 2000, s.76-125.